

Technická univerzita v Liberci

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra: Pedagogiky a psychologie

Studijní program: Pedagogika volného času

Studijní obor: B7505 Vychovatelství

PROMĚNY STROMU VE VÝTVARNÝCH TECHNIKÁCH

THE VARIATION OF A TREE IN GRAPHIC TECHNIQUES

Bakalářská práce: 08–FP–KPP–12

Autor:
Blanka Trnková

Podpis:

Adresa:
Písečná 341
463 34, Hrádek nad Nisou

Vedoucí práce: Mgr.A. Lucrezia Škaloudová - Puchmajerová

Konzultant:

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
70	3	30	3	31	8+1CD

V Liberci dne: 21. 4. 2011

TU v Liberci, FAKULTA PEDAGOGICKÁ

461 17 LIBEREC 1, Studentská 12 Tel.: 048/535 2515 Fax: 048/535 2332

Katedra: Pedagogiky a psychologie

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE (pro bakalářský studijní program)

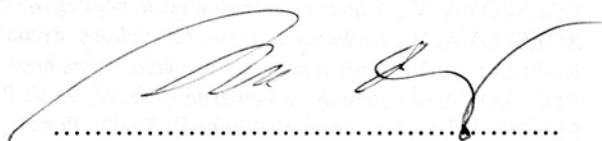
pro (kandidát) Blanka Trnková
adresa: Hrádek nad Nisou, Písečná 341, 463 24
obor (kombinace): Pedagogika volného času
Název BP: Proměny stromu ve výtvarných technikách
Název BP v angličtině: The variation of a tree in graphic techniques
Vedoucí práce: MgA . Lucrezia Škaloudová Puchmajerová
Konzultant:
Termín odevzdání: květen 2009

Pozn. Podmínky pro zadání práce jsou k nahlédnutí na katedrách. Katedry rovněž formulují podrobnosti zadání. Zásady pro zpracování DP jsou k dispozici ve dvou verzích (stručné, resp. metodické pokyny) na katedrách a na Děkanátě Fakulty pedagogické TU v Liberci.

V Liberci dne 28.2.2008

děkan

vedoucí katedry

Převzal (kandidát): Blanka Trnková

Datum: 28.2.2008

Podpis: Trnková

Cíl:

Vlastní projekt, který bude v práci analyzován, v praxi ověřen a vyhodnocen. Jeho inovace spočívá v (podmínkách ZŠ netradičním) propojení výtvarných technik spojené s lidovou tradicí v obecném pojetí roku. Práce bude doplněna fotodokumentací projektu.

Předpoklady:

Prostudování doporučené literatury. Účast na smluvených konzultacích. Práce bude splňovat odbornou úroveň.

Metody:

Realizace proběhne formou projektů ve dvou věkově odlišných skupinách. Bude využito srovnávacích metod při vyhodnocení výsledků práce.

Literatura:

- BALEKA, J.: *Výtvarné umění: výkladový slovník (malířství, sochařství, grafika)*. Praha, 1997.
- CIKÁNOVÁ, K.: *Objevujte s námi textil*, Aventinum, Praha 1996.
- CIKÁNOVÁ, K.: *Kreslete si s námi*, Aventinum, Praha, 1997.
- CIKÁNOVÁ, K.: *Malujte si s námi*, Aventinum, Praha, 1993.
- CIKÁNOVÁ, K.: *Tužkou, štětcem nebo myší* Aventinum, Praha 1998.
- FRANC, D., ZOUNKOVÁ, D., MARTIN, A., *Učení zážitkem a hrou.*: Computer Press, Brno 2007.
- HRON, J.: *Jak namalovat krajinu*. SPN, Praha 1978.
- LOSOS, L.: *Techniky malby.*. Aventinum Praha, 1990.
- ROESLOVÁ, V.: *Námět ve výtvarné výchově*. Praha 1995
- ROESLOVÁ, V.: *Techniky ve výtvarné výchově*. Praha 1996
- ROESLOVÁ, V.: *Řady a projekty ve výtvarné výchově*. Praha 1997
- ROESLOVÁ, V.: *Proudy ve výtvarné výchově*, Sarah Praha 1999
- SMITH, A. Charles: *Třída plná pohody*, Praha: Portál, 1994.
- ŠIMANOVSKÝ, Z., MERTIN, V.: *Hry pomáhající s problémy*, Portál, Praha 1996.
- LANGHAMMEROVÁ, J.: *Lidové zvyky*, Praha 2004.
- TACHEN, *Umění 20. století.*, Praha 2004.
- TEISSIG, K., HRDINA, I.: *Základy kreslířských technik*, Mladá fronta, Praha 1982.
- TORRES, J.: *P.Cézanne I*, Rebo 2005.
- TOUFAR, P.: *Český rok na vsi a ve městě, září-prosinec*, Akcent, Třebíč 2004
- TOUFAR, P.: *Český rok na vsi a ve městě, leden-srpen.*, Akcent, Třebíč 2004
- UŽDIL, J.: *Výtvarný projev a jeho výchova*. SPN, Praha 1974.
- VALENTA, J.: *Dramatická výchova a sociálně psychologický výcvik (srovnání systémů)*, Praha, ISV, 1999.
- ZÍBRT, Č.: *Veselé chvíle v životě lidu českého*, Vyšehrad, Praha 2006.

Čestné prohlášení

Název práce: Proměny stromu ve výtvarných technikách
Jméno a příjmení autora: Blanka Trnková
Osobní číslo: P06100467

Byl/a jsem seznámen/a s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména § 60 – školní dílo.

Prohlašuji, že má bakalářská práce je ve smyslu autorského zákona výhradně mým autorským dílem.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval/a samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

Prohlašuji, že jsem do informačního systému STAG vložil/a elektronickou verzi mé bakalářské práce, která je identická s tištěnou verzí předkládanou k obhajobě a uvedl/a jsem všechny systémem požadované informace pravdivě.

V Liberci dne: 21. 4. 2011

.....
Blanka Trnková

Poděkování

Děkuji vedoucí práce Mgr.A. Lucrezii Škaloudové Puchmajerové za podnětné rady a vedení bakalářské práce.

Chtěla bych poděkovat dětem ze ZŠ Donín v Hrádku nad Nisou, které se podílely na dotazníkovém šetření a které se aktivně a dobrovolně zapojily do realizace uvedeného projektu.

Chtěla bych také poděkovat své rodině za všestrannou podporu.

Proměny stromu ve výtvarných technikách

Blanka Trnková
BP 2011

Vedoucí práce: Mgr.A. Lucrezia Škaloudová Puchmajerová

Anotace

Proměny stromu ve výtvarných technikách

Bakalářská práce se zabývá vytvořením čtyř výtvarných řad realizovaných ve výtvarném kroužku na 1. stupni ZŠ. Seznamuje nás s možným využitím výtvarných technik.

Teoretická část vymezuje pojem výtvarné výchovy, její význam, přínos a interpretaci v minulosti a současnosti. Speciální pozornost je věnována projektům zaznamenávajících stromy ve čtyřech ročních obdobích různými výtvarnými technikami.

V praktické části jsou popsány přípravy na jednotlivé projekty, ve kterých bylo cílem pracovat s dětmi s tématem přírody a přednesením tohoto tématu do výtvarných prací.

Šetření provedené formou čtyř pracovních listů je zaměřeno na ověření rozšířených znalostí dětí jak v oblasti výtvarných technik a materiálů, tak i v oblasti přírodovědné. Se stromy a střídáním ročních období budou pracovat jeden školní rok a své znalosti poměří se svými spolužáky do kroužku nechodící.

Klíčová slova

Tvořivost, výchova k tvořivosti, projektová metoda, výtvarná řada, výtvarné téma, výtvarný problém, výtvarné techniky, strom, roční období.

Annotation

Die Veränderungen eines Baumes in den bildenden Kunsttechniken

Diese Bachelorarbeit befasst sich mit der Darstellung vier Bilderreihen, die in dem Zirkel der bildenden Kunsterziehung auf der ersten Stufe der Grundchule realisiert wird. Die Arbeit macht uns mit der möglichen Ausnützung der Schaffenstechnik bekannt.

Der theoretische Teil dieser Arbeit bestimmt den Begriff der bildenden Kunsterziehung, ihre Bedeutung, ihren Beitrag und Interpretation in der Vergangenheit und der Gegenwart. Speciale Aufmerksamkeit wurde einigen Projekten gewidmet, welche Bäume in den vier Jahreszeiten mit verschiedenen Schaffenstechniken vermerkt werden.

Im praktischen Teil sind Vorbereitungen auf einzelnen Projekten beschrieben, in denen wird zum Ziel eine Arbeit mit den Kindern durch Naturthemen bearbeitet und nachher in die bildenden Kunstarbeiten übertragen.

Die Forschung mit den Formen der vier Arbeitsblätter ist auf die Beglaubigung der weiteren Kenntnisse der Kinder gerichtet, so wie im Bereich der Schaffens Technik und der Materialien, auch im Bereich der Naturwissenschaft. Die Kinder werden ein Schuljahr lang mit den Bäumen im Wechsel der Jahreszeit arbeiten und ihre Kenntnisse werden sie messen mit den Mitschülern, welche den Zirkel der bildenden Kunsterziehung nicht besuchten.

Stichwörter

Die Schaffenslust, die Erziehung zur Schaffenslust, die Projektmethode, die Bilderreihe, das Kunstthema, das bildende Kunstproblem, die Kunsttechniken, der Baum, die Jahreszeit.

Summary

The variation of three in graphic technigues

The bachelor's work is dealing with creation of four art ranges realised in an art hobby group at middle school. The work acquaints with possible use of art techniques.

The theoretic part specifies art as a subject, its meaning, benefits and interpretation in the past and today. Special attention is dedicated to projects recording trees in four seasons with the help of different art techniques.

In the practical part there are preparations of individual projects described. In these projects the aim was to work with children on the theme of nature and use this theme for children's work.

Survey conducted through the use of four work sheets is focused on check of extended knowledge in the area of art techniques, materials and nature. Children will work with trees and seasons for one school year. Then they will compare their knowledge with the classmates who did not attend the art hobby group.

Key words

Creativity, education to creativity, project method, art range, art theme, art issue, art techniques, tree, seasons.

Obsah:

1	ÚVOD	9
1.1	Výběru tématu	9
1.2	Cíl bakalářské práce	9
1.3	Struktura bakalářské práce	10
2	TEORETICKÁ ČÁST	12
2.1	Výtvarné kroužky a jejich směřování.....	12
2.2	Cíle mimoškolní výchovy	13
2.3	Rámcově vzdělávací program pro základní vzdělání.....	14
2.4	Cíle výtvarné zájmové činnosti s dětmi	15
2.5	Cílové pojmy výtvarné výchovy	16
2.6	Příroda ve výtvarném prožitku.....	17
2.7	Jak vést výtvarné aktivity	20
2.8	Vývoj dětského výtvarného projevu	22
2.9	Hodnocení	24
3	PRAKTICKÁ ČÁST	26
3.1	Výtvarná výchova na základní škole.....	26
3.1	Použité výtvarné techniky v projektu.....	28
4	PROJEKTOVÉ ŘADY	34
4.1	Projektová řada - Podzim	34
4.1.1	Podzimní strom	35
4.1.2	Co skrývá list.....	36
4.1.3	Tisk z listů	37
4.2	Projektová řada - Zima	38
4.2.1	Lineární studie stromu.....	40
4.2.2	Variace na strom a sad	41
4.2.3	Strom jako prostorový objekt.....	42
4.2.4	Světlo zimního stromu	43
4.3	Projektová řada - Jaro.....	44
4.3.1	Krajina na jaře	45
4.3.2	List ve tmě.....	46
4.3.3	Pupeny stromů.....	47
4.4	Projektová řada - Léto	48
4.4.1	Letní strom	49
4.4.2	Malba šiškou	50
4.4.3	Tisk květem.....	51
4.5	Pracovní listy - sonda na konci projektové řady	52
4.6	Hodnocení projektu	58
5	ZÁVĚR.....	59
6	SEZNAM LITERATURY A INTERNETOVÝCH STRÁNEK	61
7	SEZNAM OBRÁZKŮ	62
8	PŘÍLOHY.....	63
8.1.1	Pracovní list – podzim.....	63
8.1.2	Pracovní list – zima	64
8.1.3	Pracovní list – jaro.....	65
8.1.4	Pracovní list – léto.....	66
8.2.1	Fotodokumentace - podzim.....	67
8.2.2	Fotodokumentace - zima.	68
8.2.3	Fotodokumentace - jaro.....	69
8.2.4	Fotodokumentace - léto.....	70

1 ÚVOD

1.1 Výběru tématu

Pro svou bakalářskou práci jsem si vybrala projekt „Proměny stromu ve výtvarných technikách“, který jsem aplikovala ve výtvarném kroužku na malé škole, která má pouze první stupeň. Využila jsem krásného okolí školy v okrajové části města Hrádku nad Nisou, které se nabízelo k procházkám v přírodě. Tím jsem měla s dětmi možnost přímého pozorování stromů a jejich proměn ve čtyřech ročních obdobích. Děti stromy sledovaly aktuálně, tak jak je budou v průběhu jednoho školního roku výtvarně zpracovávat. Snažila jsem se využít toho, že výtvarný kroužek nabízí širší uplatnění technik a materiálů než hodina výtvarné výchovy ve standardní třídě s počtem 25 žáků. Právě díky nižšímu počtu dětí, a to takových, které se sami přihlásily, je předpoklad, že děti bude snadnější motivovat. Já jsem si zvolila motivaci pomocí změn v přírodě. Další výhodou práce ve výtvarném kroužku také je, že není potřeba práci dětí hodnotit známkou a tím je případně odradit od další práce.

„Člověk, jenž umí kreslit, obzvláště podle přírody, snadno postřehne mnoho okolností, jež bývají obyčejně přehlédnuty a utvoří si o takových předmětech, jimiž se nezamýšlí dopodrobna obírat, mnohem přesnější dojem nežli někdo jiný.“¹(J.H. Pestalozzi)

1.2 Cíl bakalářské práce

- 1) v prostředí základní školy, ve výtvarném kroužku, řešit větší výtvarné celky, tj. výtvarné řady
- 2) realizovat výzkumnou sondu formou pracovních listů, ve které porovnáme osvojené znalosti přírody a výtvarných technik mezi dvěma skupinami dětí. Těch, kteří chodí do výtvarného kroužku a těch, kteří jej nenavštěvují.

---

¹ KAVČÁKOVÁ, A. MALINA, J. *Didaktika výtvarné výchovy*. Olomouc: PdF, 1995, s. 48.

1.3 Struktura bakalářské práce

Ve druhé kapitole se zabýváme teoretickou částí, která vychází z cílů mimoškolní výchovy a pojetí výtvarného kroužku, cílovými pojmy výtvarné výchovy a vývojem dětského výtvarného projevu.

V kapitole třetí se zabýváme praktickou částí, kde se nejdříve seznámíme s prostředím a zázemím, kde byla BP realizována. Dále se podrobněji zabýváme použitými výtvarnými technikami. Větší část čtvrté kapitoly je věnována samotnému projektu „Proměny stromu ve výtvarných technikách“, rozděleného podle ročních období. Čtvrtou kapitolu zakončuje výsledek sondy zaměřené na srovnání znalostí dětí.

Obrázek 1 - Děti přiřazují názvy stromů

2 TEORETICKÁ ČÁST

Aktivity ve výtvarném kroužku nám dávají širokou možnost, jak vnímat to, co nám může poskytnout okolní příroda a svět. Práce je možné uskutečnit v rozsahu, který není v hodinách výtvarné výchovy většinou možný, a to jak z důvodu vyššího počtu žáků při výuce, tak i z důvodu materiálních. Na kroužek je možné sehnat prostředky z různých grantů a část nákladů pokryjí i vybrané peníze od rodičů. Dobrá materiální základna tímto poskytuje širší možnosti při využití výtvarných technik. Výtvarný kroužek je volnočasovou aktivitou, díky tomu nejsme tolik svazováni časem jako při vyučování. Využívali jsme toho především při vycházkách spojených s pozorováním přírody.

Budeme pracovat s projektovou řadou „Proměny stromů ve výtvarných technikách“, proto nás bude při pozorování stromů (především listnatých) zajímat především jejich charakteristika. Budeme si všímat, čím se vzájemně liší - tvarem koruny, délkou a šířkou kmene, uspořádáním větví, poměrem koruny a kmene apod.

Strom je jednou z nejdůležitějších součástí krajiny. „Je to bytost, která roste a umírá, mění se během ročních období a pohybuje se ve větru. Je proto účelné strom poznat a věnovat mu samostatné studium“.²

Žijeme v podnebném pásu, který nám umožňuje každodenní kontakt se stromy. „Tisíce let trvá přátelství mezi lidmi a stromy, poskytovaly prvním lidem přístřeší a ochranu. Kdyby se však stromy mohly pohybovat, pravděpodobně by od nás utekly. Není smutnější podívaná než stromy, které umírají ve stoje necitlivostí zásahů lidské civilizace“.³

---

² HRON, J. *Jak namalovat krajinu*. Praha: SPN, 1978, s. 156.

³ CIKÁNOVÁ, K. *Kreslete si s námi*. Praha: AVENTINUM, 1992, s. 76, 77. ISBN 80-85277-79-4

2.1 Výtvarné kroužky a jejich směřování

K čemu výtvarná výchova slouží? Kam směřuje? Má nějaký význam pro osobnost dítěte?

Hledáním odpovědí na tyto otázky se v historii zabývali nejen psychologové, filozofové, ale především výtvarní teoretici.

Nutno však poznamenat, že předmět, který byl dlouhou dobu nazýván kreslení, nepřipomínal výtvarnou výchovu v dnešním slova smyslu. Ve vyučování se skutečně jen kreslilo. Žáci zaznamenávali tvary předmětů, rostlin či lidského těla metodou kopírovací či geometrickou apod. a pedagog hodnotil především přesnost.

Takto požímaná výuka pravděpodobně příliš nerozvíjela žákovu osobnost, nedovolovala používat emoce a rozum, které jsou v životě dětí potřebné. Výtvarná výchova si postupně získala významné místo také v základním vzdělávání. Zde patří k předmětům, které se zaměřují jak na výchovu, tak i na učení.

Výtvarná výchova a práce ve výtvarném kroužku může různě ovlivňovat utváření osobnosti dítěte. K tomu, abychom dětem umožnili formovat jejich osobnost prostřednictvím sebevyjádření s uplatněním vlastních prožitků, zážitků a zkušeností, poznávat okolní svět a přírodu, je zapotřebí jim nabídnout také vhodné podněty a podmínky a rozvíjet jejich tvořivost.

Za podnět můžeme považovat ukázkou zajímavé výtvarné činnosti nebo experimentování s tradičními i méně obvyklými vyjadřovacími prostředky i materiály. Základem pro každou tvořivou práci dítěte je zvládnutí techniky, protože to, co děti neznají, to je nenapadne použít. Pro dosažení volného vyjádření musí mít děti zažité výtvarné prostředky a materiály.

Mezi podmínky patří mimo jiné prostředí, v němž určitá výtvarná aktivita probíhá. Práce ve výtvarném kroužku by měla navozovat pohodu a povzbuzující atmosféru. Ve výtvarném kroužku se nabízí prostor pro práci v přírodě a s přírodním materiálem, a to díky menšímu počtu účastníků.

„Tvořivost dělá z obyčejných lidí lidi neobyčejné.“ Reynold Bean

Pojem tvořivost se v současné době stává velmi moderním, také se změnilo jeho chápání. A to nejen v oblasti školství, ale v oblasti profesní. V minulosti byl ve školách kladen velký zřetel na vědomosti a inteligenci, dnes díky RVP ZV dochází ke změnám, důležitější než znalosti a encyklopedické vědomosti jsou dovednosti. Dnes jsou žádáni lidé,

kteří jsou tvořiví, což v širším smyslu znamená, že umí pracovat s informacemi. Jsou nápadití, flexibilní, mají schopnost realizovat se.

2.2 Cíle mimoškolní výchovy

Vycházejí z cílů vzdělávací soustavy, jak je formuluje školský zákon v § 2 odst.2

„a) rozvoj osobnosti člověka, který bude vybaven poznávacími a sociálními způsobilostmi, mravními a duchovními hodnotami pro osobní a občanský život, výkon povolání nebo pracovní činnosti, získávání informací a učení se v průběhu celého života,

b) získání všeobecného vzdělání nebo všeobecného a odborného vzdělání,

c) pochopení a uplatňování zásad demokracie a právního státu, základních lidských práv a svobod spolu s odpovědností a smyslem pro sociální soudržnost,

d) pochopení a uplatňování principu rovnosti žen a mužů ve společnosti,

e) utváření vědomí národní a státní příslušnosti a respektu k etnické, národnostní, kulturní, jazykové a náboženské identitě každého,

f) poznání světových a evropských kulturních hodnot a tradic, pochopení a osvojení zásad a pravidel vycházejících z evropské integrace jako základu pro soužití v národním a mezinárodním měřítku,

g) získání a uplatňování znalostí o životním prostředí a jeho ochraně vycházející ze zásad trvale udržitelného rozvoje a o bezpečnosti a ochraně zdraví.

Základní cíle vzdělávání je potřeba doplnit o cíle, které jsou specifické pro školní družinu: *vychovávat k smysluplnému využívání volného času a vybavovat žáky dostatkem námětů pro naplnění volného času.*⁴

Naplnění cílů je vymezeno posláním školní družiny ve vyhlášce č. 74/2005 Sb. *O zájmovém vzdělávání* §8.

- (1) Družina poskytuje zájmové vzdělávání žákům jedné školy nebo několika škol.
- (2) Družina vykonává činnost ve dnech školního vyučování a o školních prázdninách. Po projednání se zřizovatelem může ředitel přerušit činnost družiny v době školních prázdnin.
- (3) Družina může vykonávat činnost pro účastníky, nebo účastníky a jejich zákonné zástupce, i ve dnech pracovního volna.
- (4) Družina organizuje zájmové vzdělávání především pro účastníky přihlášené k pravidelné denní docházce.

---

⁴HÁJEK, B. *Jak vytvářet programy pro školní družinu*. Portál, 2007, str. 19,20. ISBN 978-80-7367-233-1

(5) Činnost družiny se uskutečňuje formami uvedenými v § 2 písm. a), b) a f).

- a) příležitostnou výchovnou, vzdělávací, zájmovou a tématickou rekreační činností nespojenou s pobytem mimo místo, kde právnická osoba vykonává činnost školského zařízení pro zájmové vzdělávání
- b) pravidelnou výchovnou, vzdělávací a zájmovou činností,
- f) využitím otevřené nabídky spontánních činností.

(6) Družina umožňuje účastníkům odpočinkové činnosti a přípravu na vyučování.⁵

Důležitým dokumentem směřující k práci ve výtvarném kroužku na 1. stupni základní školy je RVP ZV.

2.3 Rámcově vzdělávací program pro základní vzdělání

Důraz v RVP ZV je kladen především na kompetence – soubor znalostí, dovedností, návyků a postojů.

Obecné zaměření vzdělávání je konkretizováno v jednotlivých vzdělávacích oblastech. Pro námi vybranou práci nás nejvíc zajímá vzdělávací oblast *Umění a kultura*. Výrazně se podílí na naplňování nejen obecných vzdělávacích cílů, ale i klíčových kompetencí. A je nejdůležitější pro mou práci ve výtvarném kroužku.

Vzdělávací oblast Umění a kultura

„Vzdělávací oblast Umění a kultura umožňuje žákům jiné než pouze racionální poznávání světa a odráží nezastupitelnou součást lidské existence – umění a kulturu⁶“

„Umění lze chápat jako historický proces specifického dorozumívání a poznání.

I kultura má své důležité místo v lidském životě. „Můžeme ji chápat jako kontinuitu proměn historické zkušenosti, v níž dochází k socializaci jedince... kultura obecně tvoří neoddělitelnou součást každodenního života (kultura chování, oblékání, práce...)“⁷.

„Název oblasti Umění a kultura může být chápán s respektem, které tyto pojmy u širší i odborné veřejnosti mají, a tím stoupá i autorita výtvarné výchovy. Toto musíme chápat

---

⁵ Vyhláška č. 74/2005 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). Dostupné z <http://www.msmt.cz>. Tato vyhláška nabyla účinnosti dnem 17. února 2005.

⁶ JEŘÁBEK, J. TUPÝ, J. aj. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. Stařeč: Infra, s.r.o., 2005, s. 56., ISBN 80-86666-24 -7

⁷ JEŘÁBEK, J. TUPÝ, J. aj. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. Stařeč: Infra, s.r.o., 2005, s. 56., ISBN 80-86666-24 -7

pozitivně, protože totiž naše společnost výtvarné vzdělávání za tak potřebné nepovažovala a jeho potřebnost si ani dnes příliš neuvědomuje.

Na 1. stupni základního vzdělávání by se žáci měli setkávat pomocí činností s výrazovými prostředky a ty je učí používat je jako prostředků pro sebevyjádření“⁸

Jak již bylo uvedeno, jednu z důležitých částí oblasti Umění a kultura tvoří obor **Výtvarná výchova**.

„Výtvarná výchova využívá pro práci vizuálně obrazné znakové systémy, které tvoří nezastupitelný nástroj poznávání a prožívání lidské existence.“⁹

V hodině výtvarné výchovy dávno nejde o splnění úkolu ani o obrázky. Děti by v ní měly zažít, že výtvarné umění je jednou z mnoha možných forem komunikace.

2.4 Cíle výtvarné zájmové činnosti s dětmi

RVP ZV člení učivo pro výtvarnou výchovu na tři obsahové domény (tvůrčí činnosti) čímž nám dává návod i pro vymezení cílů výtvarné zájmové činnosti s dětmi.

- rozvíjení smyslové citlivosti
- uplatňování subjektivity ve vizuálně obrazném vyjádření
- ověřování komunikačních účinků vizuálně obrazného vyjádření

Obsahem *Rozvíjení smyslové citlivosti* tvoří dle RVP ZV „činnosti, které umožňují žákovi rozvíjet podíl jednotlivých smyslů na vnímání reality a uvědomovat si vliv této zkušenosti na uplatňování a výběru vhodných prostředků pro její vyjádření“.¹⁰

Obsahem „*Uplatňování subjektivity ve vizuálně obrazném vyjádření*“ jsou činnosti, které vedou žáka k uvědomování si a uplatňování vlastní zkušeností při tvorbě, vnímání a interpretaci vizuálně obrazných vyjádření“.¹¹

„Každý obor RVP ZV a tedy i výtvarná výchova má jasně definované očekávané výstupy. V případě výtvarné výchovy je rozdělujeme na společné kompetence pro 1. a 2. období (1.

---

⁸ JEŘÁBEK, J. TUPÝ, J. aj. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. Stařeč: Infra, s.r.o. 2005, s. 56. ISBN 80-86666-24 -7

⁹ JEŘÁBEK, J. TUPÝ, J. aj. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. Stařeč: Infra, s.r.o. 2005, s. 57. 80-86666-24 -7

¹⁰ JEŘÁBEK, J. TUPÝ, J. aj. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. Stařeč: Infra, s.r.o. 2005, s. 57. ISBN 80-86666-24 -7

¹¹ JEŘÁBEK, J. TUPÝ, J. aj. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. Stařeč: Infra, s.r.o. 2005, s. 57. ISBN 80-86666-24 -7

stupeň základního vzdělávání) a 3. období (2. stupeň základního vzdělávání). Při práci ve výtvarném kroužku na 1. stupni ZŠ pro nás byl nejpřínosnější výstup za 1. období.

V několika bodech uvádíme očekávané výstupy 1. i 2. období (1. stupeň základní školy), které vymezuje RVP ZV:

1. období – žák

- pojmenovává a rozpoznává prvky vizuálně obrazného vyjádření, porovnává je a třídí na základě odlišností vycházejících z jeho vjemů, zkušeností, představ a zážitků
- v tvůrčí činnosti projevuje své osobní životní zkušenosti; využívá při tom v plošném a také prostorovém uspořádání tvary, linie, objemy, barvy, objekty a další prvky, jejich kombinace
- vyjádří rozdíly při vnímání událostí různými smysly, pro jejich vizuálně obrazné vyjádření si volí vhodné prostředky
- interpretuje dle vlastních schopností různá vizuálně obrazná vyjádření
- na základě osobní zkušenosti nalézá a do komunikace vkládá obsah vizuálně obrazných vyjádření, která sám vybral, upravil či vytvořil¹²

2.5 Cílové pojmy výtvarné výchovy

V této podkapitole si připomeneme některé pojmy, se kterými se setkáváme v metodické a odborné literatuře zabývající se výtvarnou výchovou.

Výtvarný námět by měl probudit zájem a vyvolat chuť k hledání variant zpracování a různých pohledů.

Výtvarné téma „pochází z našeho světa, z našich prožitků a zkušeností, znalostí a představ“¹³ Každé téma v sobě skrývá obsah. Téma by mělo působit motivačně. Mělo by rozeběhnout naše duševní pochody, které ovlivňují vnímání světa. „Rozsah témat, obohacený o nezvyklé pohledy na svět, překračuje tradiční hranice výtvarné výchovy.“¹⁴

„**Výtvarný problém** se vztahuje s k prvkům výtvarného jazyka - ke skvrně či bodu, linii, tvaru, světlu a barvě, řeší jejich uspořádání v ploše nebo prostoru.“¹⁵

Výtvarná řada je podle Roeselové zřetězení výtvarných prací. „Obecně lze říci, že výtvarné¹⁶ řady jsou poměrně krátké a srozumitelné útvary, které rozvíjejí kterýkoliv námět, ...jedna

¹² JEŘÁBEK, J. TUPÝ, J. aj. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. Stařeč: Infra, s.r.o. 2005, s. 61. ISBN 80-86666-24 -7

¹³ ROESELVÁ, V. *Linie, barva a tvar ve výtvarné výchově*. Praha: SARA, 2004, s.16. ISBN 80-902267-5-2

¹⁴ ROESELVÁ, V. *Námět ve výtvarné výchově*. Praha: SARA, 2000, s.14. ISBN 80-902267-4-6

¹⁵ ROESELVÁ, V. *Linie, barva a tvar ve výtvarné výchově*. Praha: SARA, 2004, s. 17. ISBN 80-902267-5-2

úloha výtvarné řady logicky navazuje na druhou a společně tvoří koncepčně promyšlenou linii kroků.“

„*Výtvarné techniky* podporují schopnost užívat výtvarný jazyk.“¹⁷

Základem pro každou tvořivou práci dítěte je zvládnutí techniky, protože jen to, co děti znají, to je napadne použít. Pro dosažení volného vyjádření musí mít děti zažité výtvarné prostředky a materiály. Zde opět práce ve výtvarném kroužku nabízí větší prostor díky menšímu počtu dětí. Kritéria pro vyjadřovací prostředky nebo výtvarné techniky jsou tři:

- podpora výrazu (např. tmavá barevnost pro smutnou náladu...)
- výtvarná forma (akvarel pro vyjádření ranní rosy, koláž pro vytvoření industriální stavby)
- haptické hry s materiály a nástroji

Proces dětské tvorby nekončí vytvořením díla, ale až jeho využitím v procesu komunikace. Dítě se učí komunikační proces sám iniciovat, uplatnit v něm své dílo a vyvodit z této zkušenosti závěr pro svoji další tvorbu.

„Vztah námětu, výtvarného problému a výtvarné techniky ukáže příklad. Zahledíme-li se na alej kaštanů s větvemi pokrytými ledem a ozářenými sluncem, k výtvarnému vyjádření se nabízí několik námětů. Pokud vnímáme strukturu větví, zkoumáme rytmus růstových linií, jde o lineární kontrast, jemuž odpovídá kresba štětcem a tuší, koláž z černých papírů, linoryt. Pokud se v téže aleji soustředíme na jiskření, vyvolané lomem a odrazem světla, jeho ztvárnění bude odpovídat malba temperou nebo pastelem“.¹⁸

2.6 Příroda ve výtvarném prožitku

„*Tak modrý
Jako ta obloha,
Tak modrý obraz chtěl bych udělat.....
A ještě jeden obraz bych chtěl udělat,
Na něm by věnce byly, kytice,
Jen a jen z růží. Nejvíce
By bylo růží červených a bílých.*“¹⁹ (Josef Čapek: *Obrázky*)

¹⁶ ROESELLOVÁ, V. *Řady a projekty ve výtvarné výchově*. Praha: SARAH, 1996, s. 31. ISBN 80-902267-2-8

¹⁷ ROESELLOVÁ, V. *Linie, barva a tvar ve výtvarné výchově*. Praha: SARAH, 2004, s. 17. ISBN 80-902267-5-2

¹⁸ ROESELLOVÁ, V. *Linie, barva a tvar ve výtvarné výchově*. Praha: SARAH, 2004, s. 17 a 18. ISBN 80-902267-5-2

¹⁹ HRON, J. *Jak namalovat krajinu*. Praha: SPN, 1978, s. 30, 31.

„Dítě má to štěstí, že všechno, čím je v přírodě obklopeno, vidí poprvé“.²⁰

„Dokud neexistovaly umělecké školy a akademie, ale vlastně i tehdy, když už existovaly, patřilo kopírování k nejrozšířenější metodě učení budoucích umělců, samo kopírování nevede k cíli a nemůže nahradit práci podle skutečnosti“.²¹

Pedagogové, filozofové, výtvarní teoretici i další odborníci se po staletí zabývali tím, k čemu by mělo výtvarné vzdělávání směřovat. Mimo jiné se pokoušeli hledat i cesty, které by ve výuce kreslení vedly k poznávání, zobrazování přírody. V průběhu doby toto „hledání“ prošlo určitým vývojem a změnami. Příroda si ale postupně získala v obsahu školní výtvarné výchovy své významné místo.

Kreslit a malovat se ve vyučování začalo opravdu podle přírody. Rozsah kreslení se ale i přesto, že příroda poskytuje velké bohatství přírodních tvarů, zúžil pouze na kresbu rostlin – květin, ovoce a zeleniny, které byly nejdostupnější.

Tímto způsobem žáci alespoň prostřednictvím rostlin mohli ve výuce setkávat s přírodou, dotýkat se jí, vnímat její rozmanitost a tvary.

Proměnu u nás přinesly osnovy výtvarné výchovy z roku 1976 a 1978.

Zajímáme se i o obsahovou náplň předmětu, kterou, jak uvádí Matysková²², tvořily tři oblasti: *Výtvarné osvojování skutečnosti*, *Experimentování a práce s výtvarnými prostředky*, *Výtvarné umění a životní prostředí*. Tyto oblasti se skládají z tematických celků, z nichž některé výrazně směřují právě k poznávání přírody, jejich barev, tvarů atd.

Zmiňujeme tedy například tematický celek – *Výtvarné osvojování přírody*, který pomáhá u žáků vytvářet aktivní vztah k přírodě, učí je nalézat krásu v přírodních tvarech, strukturách, objemu či barvách apod. Děti se dostávají k objevování, výtvarnému sledování přírodních zákonů i barevné proměnlivosti přírody prostřednictvím hravých činností, kombinováním a shlukováním přírodních prvků v prostorové útvary.

Podle Roeselové vyšla první publikace pro děti a učitele věnovaná skvrně, bodu, linii, barvě i tvaru koncem 60. let. Publikace zahrnovala dva tematické okruhy...*hry s obrazotvornými prvky a hry s materiálem*... Systematická práce s linií, bodem, tvarem, barvou a světlem a jejich uspořádáním se objevila o deset let později. Bratislavští výtvarní pedagogové L. Čarný, D. Fischer a M. Mudroch využili pro žáky LŠU výukové metody Paula Kleea aj., které se uplatňovaly mezi 1. a 2. světovou válkou v Bauhausu. Dospěli až ke studijnímu programu, který byl v roce 1994 schválen jako učební osnovy pro slovenské LŠU.

²⁰ CIKÁNOVÁ, K. *Kreslete si s námi*. Praha: AVENTINUM, 1992, s.73

²¹ HRON, J. *Jak namalovat krajinu*. Praha: SPN, 1978, s.127.

²² MATYSKOVÁ, V. *Didaktika výtvarné výchovy pro učitelství 1. stupně ZŠ*. Brno: UJEP, 1986, s. 73.

Nosným materiálem jsou zde *vlastnosti a vzájemné vztahy výtvarných prvků, výtvarné operace a objevené formální postupy*, které ústí do volné a užité tvorby.²³

Další proměnu zaznamenáváme také v osmdesátých letech 20. století. Během tohoto období se totiž postupně vyvinula představa o současném smyslu výtvarné výchovy. Učitelé cítili potřebu ukázat dětem prostor pro jiný způsob uvažování, které by odkrylo závažné vztahy i hodnoty.

Zrodilo se pojetí, které *rozvíjelo individuální vztahy k životu, lidem a přírodě prostřednictvím výtvarného projevu*²⁴... V téže době vzniká na FAMU koncepce předmětu Kompozice obrazu pro fotografie a kameramany. Zde se studenti pod vedením V. Roeselové zabývali vztahem mezi obrazotvornými prvky v ploše a v prostoru. Tyto výtvarné etudy dokázaly řešit také děti různých věkových skupin v LŠU.

Ukázalo se, že výtvarné etudy stimulují výtvarné myšlení a v době tzv. krize výtvarného projevu udržují zdroje fantazie a představivosti živé, proto byly zapracovány v roce 1980 do učebních osnov pro VO LŠU.²⁵

Vedoucí výtvarného kroužku má možnost hledat výtvarné náměty. S nimi lze pracovat v rámci výtvarných řad či projektů. Pedagog tak může oživit i výuku výtvarné výchovy na 1. stupni základní školy.

Náměty hledáme v těch výtvarných proudech, které svým obsahem směřují také k přírodě.

Věra Roeselová je také autorkou knih *Linie, barva a tvar ve výtvarné výchově* a *Řady a projekty ve výtvarné výchově*, ve kterých dává dohromady náměty, soustřeďující se na aktivizaci dětské psychiky, vytváření mezilidských vztahů a ekologické otázky.

K inspirujícím námětům směřujícím k přírodě, které autorka vybrala ve své knize, patří například tematická řada – *Dopisy přírodě v realizaci* Jarmily Přibylkové Kudrnové²⁶ nebo výtvarný projekt od autorky Zdislavy Holomíčkové – *Živly*²⁷.

Výtvarným projektem – *Můj přítel s chlorofylem*²⁸, který realizovala Karla Cikánová, chce vést přes osobní zkušenost k navázání vztahu k přírodě. Přímou v ní nachází inspiraci pro výtvarnou práci. Pro malbu využívá např. šťávu z listů, květů i plodů.

²³ ROESELOVÁ, V. *Linie, barva a tvar ve výtvarné výchově*. Praha: SARAH, 2004, s.9. ISBN 80-902267-5-2

²⁴ ROESELOVÁ, V. *Techniky ve výtvarné výchově*. Praha: SARAH, 1996, s.13. ISBN 80-902267-5-3

²⁵ ROESELOVÁ, V. *Linie, barva a tvar ve výtvarné výchově*. Praha: SARAH, 2004, s.10. ISBN 80-902267-5-2

²⁶ ROESELOVÁ, V. *Řady a projekty ve výtvarné výchově*. Praha: SARAH, 1996, s.7. ISBN 80-902267-2-8

²⁷ ROESELOVÁ, V. *Řady a projekty ve výtvarné výchově*. Praha: SARAH, 1996, s. 71-86. ISBN 80-902267-2-8

²⁸ ROESELOVÁ, V. *Řady a projekty ve výtvarné výchově*. Praha: SARAH, 1997, s. 92-93. ISBN 80-902267-2-8

Karla Cikánová se v projektu – *Hry pro všechny smysly* snaží podpořit představivost, fantazii i asociační myšlení. Využívá hmat, čich, chuť, sluch, kterými lze vnímat nejen věci kolem sebe, ale i přírodu.

K přírodě nás V. Roeselová zavádí například výtvarným projektem – *Písmo lesa*²⁹. Pomáhá dětem objevovat povrchovou strukturu přírodnin, jejich tvar, barevnost i proporce. Vede děti k hlubšímu vnímání věcí kolem sebe.

Možnost výtvarných proudů je velice otevřená. Neustále se objevují i další alternativy, které reagují na vědecké, ekologické trendy i módnost.

Pro nás je podstatné, že uvedené proudy přispěly k tomu, aby si inspirace přírodou získala ve výuce výtvarné výchovy své místo. Výtvarné řady a projekty nabízejí příležitost nahlížet na přírodu z různých úhlů pohledu, můžeme hledat stále nová řešení při zpracovávání námětů a materiálů souvisejících s přírodou.

2.7 Jak vést výtvarné aktivity

„Komukoliv prospěti můžeš, prospívej rád, možno-li celému světu. Sloužiti a prospívati je vlastnost povah vznešených“³⁰. (J. A. Komenský)

„Pokud má výuka výtvarné výchovy probíhat nerušeně a naplnit naše očekávání, je zapotřebí si zabezpečit vše potřebné předem a neodvádět pak pozornost dětí od prožitku.

Právě osobnost pedagoga – člověka „širokého kulturního rozhledu, příslušných odborných výtvarných znalostí a dovedností“³¹ hraje při výtvarných činnostech velkou roli. Učitel musí podpořit vnitřní sebejistotu dítěte a získat si jeho plnou důvěru. Žák je pak ochoten otevřít se nezvyklým dojmům a okolnostem. Pedagog se musí dále intenzivně soustředit i na celý průběh akce. Měl by být přesvědčen o jejím smyslu a ne jen aplikovat vyčtené či viděné zkušenosti.

Každá výtvarná aktivita proto vyžaduje důslednou přípravu. Je třeba si stanovit určitá závazná pravidla, cíle, které ohraničí charakter a průběh činnosti. Výtvarnou akci bychom měli tedy promyslet, zároveň se ale snažíme nechat prostor pro spontánní prožitky žáků. Pouze tehdy, „je-li výtvarná akce krokem do neznáma, účastníci zažijí kouzlo nečekanosti“.³²

²⁹ ROESELOVÁ, V. *Řady a projekty ve výtvarné výchově*. Praha: SARAH, 1997, s. 95-96. ISBN 80-902267-2-8

³⁰ MŠMT. *Vzdělávací program Národní škola*. Praha: SPN, 1997, s. 3.

³¹ KAVČÁKOVÁ, A. MALINA, J. *Didaktika výtvarné výchovy*. Olomouc: PdF, 1995. s. 68.

³² ROESELOVÁ, V. *Techniky ve výtvarné výchově*. Praha: SARAH, 1996, s. 200. ISBN 80-902267-5-3

Zapojení dítěte do výtvarně výchovného procesu zaručí i vhodně zvolený námět. Prožitek dané akce vyžaduje dostatek času k zamyšlení a zastavení. K tomu, aby se děti s určitým prožitkem setkaly, je důležité omezit zvolené téma na jedinou z jeho možných poloh.

Pedagog by se měl zaměřit na poutavou motivaci, která v dětech vyburcuje potřebu stát se výtvarnými objeviteli pro ně nového a neznámého výtvarného vyjadřování. Také volí **vhodné výtvarné prostředky** (techniku práce a výtvarný materiál) dle cíle výtvarné aktivity.

Významné místo zaujímají **metody výuky**, které lze vymezit „jako koordinovaný systém vyučovacích činností učitele a učebních aktivit žáků, který je zaměřen na dosažení výchovně vzdělávacích cílů“.³³

Při výběru vyučovacích metod ve výtvarné výchově je nezbytné uvážit následující skutečnosti:

1. Samostatná práce žáků (těžiště výtvarné aktivity) má trvat alespoň 30 minut. Žák tak dostává příležitost individuálně reagovat na zajímavý námět, hledat výtvarné řešení dle osobních zkušeností. Na druhou stranu bychom měli žákům ve výuce výtvarné výchovy nabídnout také **práci ve skupinách**. Při ní se děti učí jak spolupráci, komunikaci, tak i toleranci a zodpovědnosti.

2. Vysvětlování a objasňování využíváme při seznamování žáků novými výtvarnými pojmy, termíny, principy (např. zemní umění).

3. Vyprávění často spojujeme s vysvětlováním a rozhovorem. Krátké vyprávění (např. pohádka) může mít i funkci motivace.

4. Rozhovor patří k nejuniverzálnější, ale i nejnáročnější metodě tohoto předmětu. Řadíme ho mezi účinné metody aktivizace žáků, formy motivace. Poslouží nám také při závěrečném hodnocení výtvarné aktivity. Nejen učitel, ale hlavně žáci tak mohou vyjádřit své zkušenosti, poznatky z experimentální činnosti s výtvarnými materiály i prostředky, zhodnotit spolupráci ve skupině apod.

5. Metodu práce s knihou lze použít při hromadné výuce. V našem případě použijeme knihu při ukázkách určitého tvůrce či výtvarného umění.

6. Výtvarný experiment je metodou získávání zkušeností při činnosti s výtvarnými prostředky (tradičními i netradičními) a materiály (např. přírodninami), při poznávání jejich výrazových schopností a specifických možností.

---

³³ MAŇÁK, J. *Nárys didaktiky*. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 33.

Zároveň aktivitami, které jsou založené na experimentování, probouzíme u dětí chuť, odvalu uplatnit své pocity, prožitky a zapojovat se do procesu tvorby a komunikace³⁴. Zkušenosti, které děti výtvarným experimentem získávají, se nejpозději objeví při jejich spontánní, pedagogem neřízené činnosti.

7. Výtvarnou hru chápeme jako „vyšší stupeň“ volného poznávání výtvarných materiálů a prostředků v rámci hravých činností.“³⁵

Často využíváme nahodilosti při hledání zajímavých jevů. Mezi výtvarnou hru a experiment neklademe ostrou hranici. Výtvarná hra se může stát také experimentem, tím výtvarný experiment mívá často hravý charakter. Výtvarná hra je také východiskem pro jiné výtvarné činnosti, zejména pro výtvarné akce.

Předmět výtvarná výchova probíhá obvykle v dvouhodinové vyučovací jednotce. Ta probíhá většinou ve třídě. Pokud ale chceme, aby setkání s přírodou bylo opravdu jedinečné, obohacující, uskutečňuje se vyučování přímo v přírodě (na vycházce v lese, u rybníka, na školní zahradě apod.).

2.8 Vývoj dětského výtvarného projevu

Dětské výtvarné vnímání odpovídá proměnám ve společnosti. Dynamické zrychlení života společnosti za posledních dvacet let se promítá do objevování nových možností výtvarně výchovných prostředků.

Dětský výtvarný projev je podmíněný věkovými změnami. Vývoj dětského výtvarného projevu obsahuje tři zřetelně oddělená období:

- spontánní výtvarné projevovalí dětského věku
- krizi výtvarného projevu
- čas dospívání

Pravděpodobně se každý setkal se spontánním dětským výtvarným vyjádřením, ale zmapované je období mezi spontánním projevem a výtvarným projevem dospívajících. Jedná se o takzvané období krize výtvarného projevu.

„Základní rysy výtvarně vývojových procesů jsou poměrně stálé. Během uplynulých čtyřiceti let se však zřetelně změnila časová křivka, která odráží průběh tohoto vývoje. Jak

---

³⁴ JEŘÁBEK, J. TUPÝ, J. aj. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. Stařeč: Infra,s.r.o., 2005, s. 65., 80-86666-24 -7

³⁵ HAZUKOVÁ, H. ŠAMŠULA, P. *Didaktika výtvarné výchovy II*. Praha: SPN, 1986, s.13-16.

ukazují zkušenosti z prvních tříd základních škol, ve výtvarném projevu části dětské populace se posunulo rané zpodobnění lidské postavy, tzv. hlavonožec, z předškolního věku až do počátku školní docházky.

Opačný časový posun lze pozorovat v nástupu tzv. krize výtvarného projevu, s jehož příznaky se dnes často setkáváme ve výtvarném vyjadřování desetiletých a mladších žáků³⁶. Pokud se sejdou ve skupině děti, u kterých z části přetrvává spontánní projev a u části nastoupila výtvarná krize, je v takové skupině práce na přípravu jistě náročnější.

„*Raný dětský projev* využívá ikonografická schémata, odrážející podstatné rysy skutečnosti nebo situací, se kterými se dítě setkává. Ikonografické znaky vznikají z čmáranic, pozvolna se utvářejí jednoduché symboly“.³⁷ V tomto období si děti osvojují základní výtvarné dovednosti. Dětem v tomto období vyhovují „tradiční“ náměty (cirkus, u nás doma, výlet, jedeme autem, město, moje zvířátko) a jednoduchá motivace. „Z toho spojení vzniká prostá kompoziční kresba, umožňující, že se děti zaměřují na výstavbu výtvarné práce, o to méně hledají obsah a výraz a vyjadřují se povrchněji.

Za těchto okolností se mezi osmým a devátým rokem dostavuje zřetelná stagnace, během níž pozvolna končí vývoj grafických znaků. Aktivní část vývojového procesu se uzavírá“.³⁸ Nastává období tzv. *krize výtvarného projevu*. „ukazuje se, že dovednostní koncepce výtvarné výchovy výrazně prohlubuje negativní průběh tzv. krize výtvarného projevu. Technologické obtíže, s kterými se děti vyrovnávají při zvládnutí výtvarných technik a jiných postupů, svazují jejich přirozenou spontaneitu a uvolněný přednes. Užívání ikonografických schémat zas omezuje jejich fantazii a kreativitu. Mnozí žáci vedení v tomto duchu ztrácejí již ve vrcholícím období raného dětského projevu invenci a přirozenou živelnost vyjadřování.

Tam, kde je kladen důraz na osobnostní rozvoj žáků, formují se dovednosti a návyky pomaleji. Děti jsou méně pečlivé, ale uchovávají si bezprostřednost a chuť výtvarně se vyjadřovat. A protože se soustřeďují především na výtvarný proces a na nové objevy, ke kterým dospívají, obavy z výsledku nepocítují a tzv. krize výtvarného projevu ovlivňuje jejich aktivitu podstatně méně“.³⁹ Z tohoto podle Věry Roeselové vyplývá, že se vyplatí v pedagogickém vedení vycházet z vrozených dispozic každého dítěte, které je samo schopno se zaujatě dívat na svět, pozorovat a o své prožitky se podílet na úkor výtvarných dovedností

³⁶ ROESELÁ, V. *Řady a projekty ve výtvarné výchově*. Praha: SARAH, 1996, s.23. ISBN 80-902267-2-8

³⁷ ROESELÁ, V. *Řady a projekty ve výtvarné výchově*. Praha: SARAH, 1996, s.23. ISBN 80-902267-2-8

³⁸ ROESELÁ, V. *Řady a projekty ve výtvarné výchově*. Praha: SARAH, 1996, s.24. ISBN 80-902267-2-8

³⁹ ROESELÁ, V. *Řady a projekty ve výtvarné výchově*. Praha: SARAH, 1996, s.25. ISBN 80-902267-2-8

dětí. Ukazuje se, že děti vedené spíš k osobnostnímu rozvoji, se v dalších letech „zručností vyrovnají žákům orientovaným na osvojování dovedností a ve svém vývoji většinou nerušeně pokračují až do puberty. Uchovávají si potřebu výtvarně se vyjadřovat, svěže a originálně, sdělně“.⁴⁰

Podle Karly Cikánové, když se zeptáte desetiletých dětí, proč kreslí, zjistíme z jejich výpovědí, že „ve výtvarném projevu sděluje dítě své smutky i radosti, snaží se citově i rozumově reagovat na svět ve všech jeho podobách a projevech, hledá v něm své místo a, důvěřivě se s ním přátelí. Poznává a snad i dotváří jeho tajemství, odhaluje po svém jeho vnitřní logiku a souvislosti.“⁴¹ Z její výpovědi je cítit určitý pedagogický optimismus a názor, že dítě touží ve výtvarném projevu po tvůrčí svobodě a samostatné realizaci.

„V období dospívání působí proces výtvarného vývoje jednoznačněji. Žáci se s vlastní výtvarnou aktivitou rozloučili nebo nepříjemnou stagnaci překonaly. Ve zvýšené míře prosazují své individuální zájmy a výtvarné preference, které odrážejí jejich osobnostní založení“.⁴²

2.9 Hodnocení

Důležitou fází výtvarné práce je závěrečný proces. Nikdy nehodnotíme pouze výsledek, protože „výsledek není výstavní exponát, který se hodí k reprezentaci školy nebo učitele. V pozadí dětské práce by vždy mělo stát širší poznání a proces, který k němu vedl“⁴³, toto by se mělo stát předmětem objektivního hodnocení. Dále pedagog stanoví, jasná a všem známá kritéria, co má hodnotit a jakou formou. Zaměřujeme se jak na originalitu výtvarného řešení (zvládnutí tématu, zvolenou techniku, výtvarnou kompozici atd.).

Při skupinové práci hodnotíme schopnost kooperovat ve skupině. Pedagog by měl ocenit i tvůrčí činnost všech žáků a myslet na to, že na každé práci lze nalézt něco, co lze pochválit. Hodnocení by mělo vždy vyzníti kladně. Při hodnocení je také možné uplatnit „kolektivní zkušenost z výtvarného vyjadřování estetických vztahů ke skutečnosti,

---

⁴⁰ ROESELLOVÁ, V. *Řady a projekty ve výtvarné výchově*. Praha: SARAH, 1996, s.25. ISBN 80-902267-2-8

⁴¹ CIKÁNOVÁ, K. *Kreslete si s námi*. Praha: AVENTINUM, 1992, s.7. ISBN 80-85277-79-4

⁴² ROESELLOVÁ, V. *Řady a projekty ve výtvarné výchově*. Praha: SARAH, 1996, s.25. ISBN 80-902267-2-8

⁴³ ROESELLOVÁ, V. *Řady a projekty ve výtvarné výchově*. Praha: SARAH, 1996, s.22. ISBN 80-902267-2-8

z originálních výtvarných řešení, z použitých výrazových prostředků v jednotlivých výtvarných technikách“.⁴⁴

Děti by se při práci neměly bát neúspěchu. Tvůrčí činnost musí probíhat v tvůrčí atmosféře, v příjemné pohodě a vnitřním klidu dítěte.

---

⁴⁴ MACKO, A. NEVŘELOVÁ, O. *Výtvarná výchova v 3. a 4. ročníku ZŠ*, Praha: SPN, 1987, s. 17.

3 PRAKTICKÁ ČÁST

3.1 Výtvarná výchova na základní škole

Pro realizaci lekcí, které se vztahují k tématu – *Proměny stromu ve výtvarných technikách*, jsme si vybrali Základní školu v Hrádku nad Nisou - Doníně.

Proč právě tato škola? Důvodů je více. Uvádíme některé z nich.

Ve škole vedeme výtvarný kroužek a známe dobře zázemí školy. Děti z této školy známe i z táborů a víkendových pobytů. Škola stojí v blízkosti našeho bydliště, takže pomůcky, které použijeme při lekcích, si můžeme do školy pohodlně dopravit. Velkou výhodou vidíme také v tom, že škola je v okrajové části města, náleží k ní travnaté plochy, v blízkosti je les, takže za přírodou nemusíme chodit příliš daleko.

Stručná charakteristika školy

Kurikulum školy již od roku 1994 pracuje podle programu Základní škola. V současné době má zpracovaný program základního vzdělávání – ŠVP. Škola se v něm mimo jiné soustřeďuje jak na rozvoj vlastní osobnosti žáka, tak na budování vztahu k obci, jejím obyvatelům, prostředí a přírodě v okolí. Zároveň si klade za cíl, aby žáci, kteří školu navštěvují, byli všestranně zaměřeni, tzn. naučili se v rámci možností cizí jazyk, práci na počítači, dokázali se slovně a písemně vyjadřovat apod.

Žáci této školy (celkem 91 žáků) jsou rozděleni do pěti tříd (1. – 5. ročník). Lekce, které směřují k setkání s přírodou, jsem realizovala převážně se žáky 2. – 5. ročníku.

Zázemí pro výuku výtvarné výchovy v ZŠ – Donín

Výtvarná výchova má této škole své významné místo. Proto, aby výuka předmětu probíhala v tvůrčí a příjemné atmosféře, kladou učitelé důraz na samotnou přípravu hodin výtvarné výchovy (vhodná motivace, výběr námětu, výtvarných prostředků). Dále se snaží dávat žákům dostatek prostoru pro vlastní výtvarné řešení určitého námětu, povzbuzují je při práci, oceňují každé dílo, které v hodině vznikne.

Inspiraci pro činnosti čerpají učitelé často z vlastního sborníku nápadů, dále využívají Knihy pro malé mistry 1. - 4. díl, časopis Tvořivý Amos, Topp. Ve školní knihovně mají své místo také knihy Josefa Hrona, Jaromíra Uždila, Karla Teissiga, Věry Roeselové, Karly

Cikánové. Ve škole je i kabinet pomůcek na výtvarnou výchovu a také v každé třídě jsou základní pomůcky a materiál.

Témata, s kterými se pak ve výuce pracuje, se vztahují jak k přírodě, tak k jednotlivým ročním obdobím a tradicím. Pro zpracování jednotlivých témat využívají učitelé spíše tradiční výtvarné prostředky. K častým výtvarným technikám patří kresba, malba i modelování. Děti ze školního vyučování umí používat štětce, dřívka a redispera. Již pracovaly s pastelem, tuší, pastelkou, voskovkou, temperovými a vodovými barvami. Ve škole tvoří na různé druhy papíru, rýsovací kartony (formátů – A3, A2), skicovací a balicí papír.

Hodnocení výtvarných děl se ve vyučování nepodaří vždy stihnout, což je škoda. Učitelky se ale snaží žáky hodnotit objektivně, podle určitých pravidel. Pozitivním hodnocením zároveň chtějí docílit toho, aby děti tvořily s radostí, „neznechutily“ si výtvarnou výchovu.

Ve škole ale není obvyklé, aby výuka výtvarné výchovy a příprava na ni probíhala mimo budovu školy. Ve výtvarné výchově se příliš nevyužívá skupinová práce ani se nepracuje v projektových řadách. Tento fakt byl pro mne pozitivní, protože tak žákům nabídneme i jinou organizační formu výtvarné práce, která by pro ně mohla být nejen zajímavá ale i obohacující.

Práce dětí, které vznikají jak v hodinách výtvarné výchovy, tak ve výtvarném kroužku, se vystavují ve třídách, na chodbách či schodišti školy. I my svou práci přispějeme k výzdobě školy.

Žáci z výtvarného kroužku

Chlapci a děvčata, kteří navštěvují výtvarný kroužek a zúčastnili se projektové řady *Proměny stromu ve výtvarných technikách*, jsou z výše zmíněné školy. Znaří se, protože navštěvují společně různé kroužky (výtvarný kroužek, tenis, keramika, mažoretky), setkávají se i neformálně ve volném čase.

S touto skupinou se nám podařilo už dříve navázat přátelský vztah. Potěšilo nás, že žáci naši přítomnost přivítali a do výtvarného kroužku se ve větším počtu přihlásili. Děti jsem si pro velký zájem rozdělila do dvou skupin po dvanácti a záměrně jsme vytvořili ročníkově nehomogenní skupiny, a to proto, aby si děti vyzkoušely výtvarnou práci nejen se spolužáky ze třídy. S každou skupinou jsme se setkávali jednou týdně na 90 minut.

Jednou z částí výtvarného kroužku byly i vycházky do okolní přírody. Hledali jsme tam inspiraci, nápady a materiál. Domluvili jsme se, že budeme hledat společná řešení výtvarných úkolů a naučíme se nové výtvarné techniky.

3.1 Použité výtvarné techniky v projektu

Pro projektovou řadu „Proměny stromu ve výtvarných technikách“ nám šlo o to, abychom dětem umožnily seznámit se s technikami, které neznají nebo běžně nepoužívají. Vyzkoušeli jsme si kresbu u stojanu i práci na tkalcovském stávku.

Použili jsme techniku linorytu, otisku, zmizíkové rezervy, voskové rezervy, kresby přírodním uhlem, frotáže, tkaní, textilní koláže a koláže z přírodnin, plastiky z textilu i z přírodnin.

Kresba přírodním uhlem

Přírodní uhlé je nejměkčí kresebný materiál. Připravuje se suchou destilací (pálením) lipových nebo olšových větví v milířích. I po vypálení si zachovává svůj přírodní tvar. Má nahnědlý, šedočerný až černý tón, který může bohatě nuancovat jednak výběrem různých měkkostí (podle stupně vypálení), jednak rozličnou silou přitlačování při kreslení. Uhlé se dá připravit i při akcích s dětmi v přírodě. Větvky bez listů dáme do plechovky s několika otvory. Tu vhodíme do žhavého popela a po několika hodinách (podle síly větví) máme přírodní uhlé. Takto vyrobený přírodní uhlé bývá měkčí než kupovaný a můžeme si ho vyrobit o různé síle.

Dokončená kresba uhlem je hodně choulostivá, a abychom ji mohli uložit nebo adjustovat, je nutné ji ustálit, fixovat fixativem.“ My jsme fixovali lakem na vlasy, který je pro náš účel dostačující. Kresba uhlem, stejně jako kresba rudkou se dá vymývat vodou nebo dále rozmalovávat klovatinou.

Přírodní uhlé je vhodné pro děti a začátečníky, protože díky snadnému odstranění se nebojí a při práci se neušpiní, tak jako kdyby kreslili umělým uhlem.

Pokud se budeme chtít seznámit i s umělým uhlem, můžeme využít techniku vybírání gumou z uhlavého podkladu. Nejprve si připravíme uhlavý podklad (začerníme celou plochu umělým uhlem). Kresbu provádíme tak, že plastickou gumou odebíráme uhlé a kresbu případně uhlem znovu doplňujeme.

Kresba tuší

Tuše známe barevné (5 barev), černou a bílou. Kreslit můžeme dřívkem, redisperem, špejlí, brčkem, brkem. Perokresba vychází z lineární struktury. Modelovat můžeme šrafúrou nebo zahušťováním linií. Kreslit se dá i do mokrého podkladu (přetřeného klovatinou nebo vodou). Kresbu tuší lze doplňovat tužkou, rudkou, uhlem i kolorovat akvarelem.

Při práci s tuší musíme pracovat zleva doprava (u leváků naopak), jinak hrozí, že si práci rozmažeme. Protože je tuš nevypratelná, musíme dbát zvýšené pozornosti při práci s ní. Když opouštíme pracovní místo, nikdy nenecháváme pracovní nástroj v lahvičce, vždy ho vyndáme a lahvičku uzavřeme.

Kresba zmizíkem

Jedna z variant nám nabízí to, že můžeme kreslit na bílou čtvrtku a poté ji přetřít inkoustem (dá se využít i pro tajné vzkazy dětí). Dalším způsobem je zmizíková rezerva. To se papír natře inkoustem a na zaschlý kreslíme zmizíkem. Vznikne nám bílá kresba na modrém podkladu. Ta se může ještě dopracovat kresbou tuší. Další variantu nabízí kombinace modrého inkoustu s barevným (např. pruhy, čtverce). Zmizík umí odebrat pouze modrý inkoust a nám vznikne zajímavá barevná kresba.

Akvarel

Akvarel je název pro malbu vodovými barvami (aqua = voda). Je to stará, i dnes velmi rozšířená technika. Děti se s ní seznamují od mateřské školy. Bohužel školním akvarelové barvy nejsou příliš kvalitní. V dobré kvalitě a i ve větším množství se dají připravit z potravinářských barev (bretonové barvy). Krása akvarelu spočívá v průzračnosti barevných odstínů.

S akvarelem se pracuje dvojím způsobem. Barvy se v tenkých průsvitných vrstvách nanášejí na sebe. Vrstvy se v oku sčítají. Při větším počtu vrstev nebo větší hustotě barvy se ztrácí průzračnost. Při malbě akvarelovými barvami postupujeme od světlých tónů k tmavým. Druhým způsobem je lavírování. Technika lavírování představuje práci s jednou, nejvýše dvěma barvami, jejichž rozmýváním se dosáhne široké škály valérů.

Akvarelové barvy se vyrábějí z velmi jemných a čistých práškových barviv, která jsou třena s malou přísadou pojidla.

Akvarelové barvy se nanášejí na papír štětcem. Stopa štětce má lineární charakter a to podle velikosti a druhu štětce (kulatý, kaligrafický, akvarelový, lavírovací). Je dobré také myslet na to, že akvarelové barvy jsou po zaschnutí značně světlejší než za mokra.

Akvarelové barvy se dají použít i k tisku. Jsou také ideálním prostředkem pro návrhy nebo studie velkých obrazů. Akvarel je také nejpoužívanější ilustrační technikou.

Tempera

Tempera je nejstarší a velmi oblíbená technika. Temperové barvy jsou tlumené, mají krycí schopnost a rychle schnou. Jejich mícháním můžeme dosáhnout bohatých kombinací. Dříve malíři připravovali různé druhy temper sami. Barvy se lišily svými vlastnostmi podle druhu pojidla, které bylo v barvě použito (užíval se i vaječný žloutek, olej, mléko, arabská guma apod.). Dnes používáme pro běžnou práci hotové temperové barvy v tubách nebo plechovkách. Malujeme plochými vlasovými i štětinovými štětci. Barvy se ředí vodou, míchají se na dřevěné nebo plastové paletě.

Vosková rezerva

Nazývaná také jako odkrývací technika na voskovém podkladě. Provádíme ji tak, že na papír nanese vrstvu voskového podkladu, buď silnou vrstvu voskovek nebo svíčky. Voskový podklad překryjeme vrstvou tuše, pokud špatně ulpívá, můžeme přidat černou temperu nebo kapku jaru. Po zaschnutí tuto vrstvu lehce prorýváme jehličkou nebo hřebíkem. Nástroj vytváří tenkou linku.

Tato technika je výbornou průpravou pro grafické techniky, jako je suchá jehla, linoryt, dřevořez a dřevoryt.

Frotáž

Technikou frotáže se rozumí snímání struktury nerovného povrchu předmětu přes papír shora. Struktura, která nám vznikne, se liší mimo jiné tím, jakým nástrojem ji snímáme. Provádíme ji měkkou tužkou, rudkou, olejovým pastelem (gioconda) nebo kvalitním voskovým pastelem přejížděním přes zajímavý povrch.

Tato práce dětem nabídne dobrodružství při objevování linií a struktur, které mají nejrůznější podoby.

Nasnímané struktury můžeme opatrně vytrhat nebo vystříhnout a použít na koláž.

Koláž

Principem je vrstvení ploch formou koláže. Můžeme použít různé druhy strukturálních papírů, barevných i ze starých časopisů. Na koláž se dá použít i textilů nebo přírodniny. Doporučuje se lepit Herkulesem, a pokud chceme provádět tisk z koláže, musíme lepit opravdu pečlivě, aby se nám nalepené části neodtrhly válečkem.

Koláž má (mimo papírové, textilní a přírodní) ještě další formy. Koláž z *frotáže* (již výše zmíněnou). *Dekoláž*, která je stříhaná z papíru. Nejdříve se vrství vystříhané barevné

obrázky (např. z časopisů) a po zaschnutí se postupně strhávají. Při *muchláži* se lepí různě pomuchlaný, skládaný a shrnutý papír. Další možností koláže je rozsouvání tvarů. Jednoduchý geometrický obrazec (pro zručnější i složitější objekt) rozstříháme na pruhy, které mohou být rovné, zvlněné, lomené a lepíme je s širšími mezerami. Výsledný obraz je zajímavě deformovaný. Další technikou je *roláž*, to rozstříháme plakát, pohlednici, fotografii (obrázky potřebujeme dva stejné) na tenké proužky (A4-0,5mm), které si očíslováme. Proužky lepíme tak, že do každé mezery vložíme druhý (stejný) obrázek. Podobným způsobem pracujeme při *proláži*. Dva různé obrázky rozstříháme na tenké proužky, očíslováme a lepíme proložené mezi sebou např. 1:2:3:1:2:3 nebo 1:2:2:3:3:3:2:2:1, tím vzniká ještě větší deformace.

Koláž se dá dobře použít také jako matrice pro tisk.

Linoryt

Jedná se o techniku tisku z výšky. Pro matrici používáme linoleum. Předkreslený námět se obvykle vyrývá speciálními rydly nebo nožíky do linolea. Linoryt může být *pozitivní* – to znamená, že kresba zůstává a okolí je odryté. *Negativní* – kresba je vyrytá a okolí zůstává, tento postup je pro menší děti jednodušší. Kombinovaný – část kresby zůstává černá (pozitivní) a část bílá (negativní). Obě části plynule přechází z jedné do druhé.

Při práci s dětmi je důležité dbát na bezpečnost, protože rydla jsou velmi ostrá. Dohlížíme na to, aby děti dodržovaly pravidla správného rytí a nedošlo k úrazu. Linoleum dáváme záměrně větší, aby si ho děti mohly lépe držet a vyzkoušet rydla na okrajích. Při práci s rydlem dbáme na to, aby děti neryly proti sobě a hlavně proti své ruce. Je potřeba ukázat jim správné držení a práci s rydlem a upozornit je na nebezpečí úrazu, který hrozí při nesprávném rytí.

My jsme v našich podmínkách tiskli ručně pomocí fotoválečků, protože na škole není tiskařský lis. Jiný způsob ručního tisku je tisknutí pomocí tlaku krouživým pohybem lžící nebo valounu obaleného látkou. Mohli jsme z matrice tisknout tam, kde lis mají, ale takto nebyly děti ošizeny o novou zkušenost a mohly si samy tisknout.

Otisk

Jedná se o princip tisku z výšky. K otisku se používají nejen různé drobné přírodniny, předměty, ale i části těla (ruka). Dají se využít i povrchy různých materiálů (juta, listy, zmačkaný papír...). Otisk se dá využít v kombinaci s dalšími tisky, s kresbou, kolorováním inkousty a k sestavování různých kompozic.

Tkaní

Patří mezi velmi staré textilní techniky (nejstarší vyobrazení tkacího procesu pochází z počátku neolitu, tj. asi 8. tisíc př. n. l.). Tkaní je technologický postup výroby, textilních látek (tkanin), který se po tisíciletí příliš nezměnil.

Pracovní postup spočívá v opakovaném provazování (křížení) dvou soustav nití. Podélná soustava se nazývá osnova, příčná útek. Způsob, jakým je překřížení soustav vláken provedeno, se nazývá vazba. Nástrojem k výrobě tkanin je tkalcovský stav, který se vyvinul z jednoduchého tkalcovského rámu v minulosti. Tkali na něm lidové tkalci (převážně muži). Obdoba tohoto rámu se používá i dnes při ručním tkaní. Při tkaní s dětmi používáme tkalcovský rámeček o rozměru 20 na 30 cm. Vhodným materiálem ke tkaní jsou přírodní materiály, jako je len, vlna a bavlna.

Plastika z textilu

Pro prostorové objekty z textilu se nabízí jako výchozí materiál silonové punčochy. Jejich elasticita a barevnost a dostupnost nabízí mnoho možností. Prostorového objektu dosáhneme vkládáním špejlí a to tak, abychom silonku roztahovali požadovaným směrem. Tvarování a způsob vkládání špejlí není jednoduché vysvětlit, zručnost se získá až vlastní zkušeností. Pak už to jde rychle od ruky. Tvar nám ovlivňuje způsob vkládání a délka špejlí. Silonky se dají ještě dobarvovat temperovou barvou, polepovat papírem, textilem, peřím. Na špejle můžeme navlékat barevné korálky. Do vytvořeného prostoru můžeme vkládat barevné vlny, suché listí, kaštany....

Plastika z přírodnin

Dá se vytvářet různými způsoby, pro školní práci je vhodná práce s polystyrénovou deskou. Pomocí papírové muchláže dotváříme vrstvení krajiny. Desku si natřeme temperovou barvou v požadovaném odstínu. Do natřené desky zapichujeme podle návrhu větvičky, šišky, přilepujeme mech, kamínky. Pomocí písku a jehličí vytváříme cestičky. Celou práci přelakujeme.

4 PROJEKTOVÉ ŘADY –

PROMĚNY STROMU VE VÝTVARNÝCH TECHNIKÁCH

Strom je jednou z nejdůležitějších součástí krajiny. Je to bytost, která roste a umírá, mění se během ročních období a pohybuje se ve větru. Je zajímavé se s nimi poznat a věnovat jim samostatný projekt rozdělený do čtyř ročních období, stejně, jako jsou rozděleny etapy života stromu. Pro větší část projektu jsme právě kvůli proměnám vybírali stromy listnaté.

Keltové považovali stromy za posvátné. „Strom je jedinečný - je to unikát jako každý člověk: stejně jako on se podle zmíněných podmínek, podle daných životních předpokladů, vyvíjí různě. A stejně jako člověk je silně závislý na světle a slunci. Zní to podivně, ale rozhodně to není nesmysl: jestliže se strom zasadí ve stejnou dobu a na stejném místě, jako se narodí člověk, pak se v jejich životě dají najít paralely. Keltové šli dokonce o krok dál. Tento národ spojený s přírodou znal "čas stromů" - takřkajíc vnitřní hodiny každého stromu, a tím přírodní vlastnosti určitého místa v určité době. Tak v souladu s časy jednotlivých stromů vznikl stromový kalendář. A základní vlastnosti přiřazené stromům daly i překvapivě výstižnou základní charakteristiku člověka, který se narodil v odpovídající době“.⁴⁵

Stromy mají díky své dlouhověkosti a velikosti odedávna význam jako duchovní symboly nejenom pro Kelty. Odedávna se stromy vysazují podél významných stezek a tvoří tak aleje. Na rozcestích a u drobných sakrálních staveb (kapličky, křížky, kostelíky) poskytovaly stín poutníkům. Již od středověku byly zakládány parky, v nichž byly vysazovány různé původní i nepůvodní druhy stromů, včetně speciálně vyšlechtěných kultivarů. Lidé se ze stromů vždy těšili, rádi pobývali v jejich přítomnosti. Stromy (především duby) vysázené na hrázích rybníků pomáhají zpevňovat svými kořeny hráze. Liniové výsadby stromů jsou nejen krásné, ale také se podílejí na omezení hluku a znečištění. V rovné krajině pak plní funkci větrolamů.

---

⁴⁵ LUDVIGOVÁ, Carla. Druidský horoskop. Poslední revize 5.5.2002. Dostupné z <http://www.fenomem.cz>

Stromy

Jaroslav Vrchlický

*Stromy, ti zpěvní věštcové,
jsou plny divu, plny krás!
Ať do stříbra je halí mráz,
ať západ mlhy nachové,
ať v ptactva písni májové,
ať vichrem se jich lupen třás.
Stromy, ti zpěvní věštcové,
jsou plny divu, plny krás!*

*Již chápu, naši otcové
proč chtěli lípu, habr, vaz,
a věřím že je v chrámy zas
vyklenou příští věkové.*

4.1 Projektová řada - Podzim

Protože školní rok začíná na podzim, začali jsme se svou projektovou řadou v tomto ročním období. To, že školní rok začíná na podzim, je dáno historickými důvody, kdy děti běžně pomáhaly při sklizni na statcích, a teprve když bylo sklizeno, mohly chodit do školy. Podzim je jedno ze čtyř ročních období, je to přechod mezi létem a zimou. V klimatických podmínkách mírného pásu se právě na podzim sklízí většina úrody a opadavé listnaté stromy ztrácejí listy. Právě barevnost listů na podzim dělá s podzimem období plné inspirace. Když se podzimní den povede a obloha je azurově modrá a bez mráčku, stromy svítí všemi barvami od žluté přes oranžovou až k hnědé, to je protipól pro druhou stranu podzimu, dny se krátí, ochlazuje se a více prší, je sychravo. My se pokusíme zachytit barevnou krásu podzimu. Podzim dává hodně možností. Třeba když si nasbíráte barevné listy a vyrobíte z něj koláž.

Budeme si všimnout tvarové rozmanitosti listů. Některé mají tvar čepele (plochá část listu) jednoduchý nebo složený. Tvar čepele může být jehlicovitý, oválný srdčitý, kopinatý, ledvinovitý. Také délka řapíku je různá. Můžeme si najít nejhezčí list a dát si ho vylišovat, půjdeme se projít pod stromy a mezi listy a uvidíme, ale hlavně uslyšíme to krásné šumění, jako by nám někdo něco chtěl pošeptat. Něco jako: „Pojď bliž, pojď a vezmi si mě na památku, já ti to jednou oplatím“. Vždyť to není tak těžké porozumět přírodě a hlavně podzimu, zkusme to.

Podzimní lidové tradice jsou ve znamení radosti z toho, že úroda je konečně sklizena. Od poloviny září do listopadu probíhala sklizeň úrody na vinicích - vinobraní. K září patří

kult svatého Václava, 28. září se v celé zemi pořádali trhy a posvícení. K 2. listopadu se váže Památka zesnulých (lidově Dušičky), je čas vzpomínání na zesnulé. K 11. listopadu patří svátek svatého Martina, kdy se podle známé pranostiky dalo očekávat první sněžení. V této době byly vykrmené a na pečínku připravené husy (svatomartinská husa), konaly se i zabíjačky. Koncem listopadu začíná Advent, který je časem rozjímání a přípravou na vánoční svátky. V dlouhých večerech se pořádaly přástky a draní peří. Přástevnice se scházely kolem stolu a vyprávěly příběhy plné strašidel a tajů. K adventnímu času patří čtyřmi svíčkami ozdobný adventní věnec. O každé adventní neděli se zapaluje jedna svíčka. 4. prosince se objevovaly především na venkově tajemné postavy, Barbory. Zpravidla to bývaly tři ženy v bílých hábitech, které rozdávaly hodným dětem sladkosti a ořechy, ty zlobivé vyplatily metlou. V tento den se řezaly větvičky stromu a dávaly se do vody, pokud větvička na Štědrý den vykvetla, mělo přijít brzy léto. V předvečer svátku svatého Mikuláše (tj. 5. prosince) chodívá do rodin na návštěvu sv. Mikuláš co by přívětivý světec doprovázený hodným andělem a poťouchlým čertem. Mikulášské dárky připravovali rodiče většinou ze sušeného ovoce.

*...Byl to jen problém barvy a valéru, ale přesto žlutý pruh, který přecházel do zeleného a výš nad ním do namodralého, do takzvané kovové ultramodré, a pak tu a tam fialová a šedá oblaka, ...půda byla přitom jakýsi zelenohnědý koberec, ale plný barevných přechodů a svitů...*⁴⁶ (Vincent van Gogh, z dopisu Theovi)

4.1.1 Podzimní strom

V prvním úkolu se děti seznámí se starou textilní technikou - tkaním. Utkaný pruh zpracujeme ve formě kmenu technikou koláže s listím. Ke kmeni děti vyskládají a posléze nalepí korunu stromu. Při práci se zaměříme na podzimní barevnost a harmonii koruny listnatého stromu.

Příprava:

Výtvarné téma:

Struktura a materiál možný k vyjádření podzimního stromu

Cíl:

Kombinovat textilní techniku s prací s přírodním materiálem, soustředit se na podzimní

---

⁴⁶ HRON, J. *Jak namalovat krajinu*. Praha: SPN, 1978, s. 95, 96.

barevnost.

Výtvarný problém:

Koláž z listů a tkaní

Technika, pomůcky a formát:

Tkaní: malý tkalcovský stávek 30 na 20 cm, vlněná nebo konopná příze.

Koláž: vylisované listy, lepidlo Herkules, tavná pistole s náplněmi, karton a barevný papír A4.

Motivace:

„Dříve si lidé uměli udělat plátno sami. Plátno si utkali, oblečení sami ušili. Tkali většinou muži, oblečení ušily ženy. My se pokusíme z vlny utkat kmen a doplnit ho korunou z listů.“
Následuje diskuze s dětmi: „Čemu se dá říkat koruna?“ „Jakou barvu má koruna listnatého stromu na podzim?“ Na tabuli si napíšeme barvy, které děti vymyslely. Dále se zeptáme: Jakou barvu má koruna jehličnatého stromu na podzim?“ Napíšeme na tabuli a porovnáme.

Pracovní postup:

1. Navlečeme osnovu do tkalcovského stávku
2. utkáme kmen stromu z vlny
3. sbíráme a vylisujeme listy
4. nalepíme kmen tavnou pistolí
5. nalepíme listy Herkulesem.

4.1.2 Co skrývá list

Frotáže z listů nám umožní objevit to, co na listu běžně přehlédneme, přesto to určitě stojí za pozornost. Díky frotáži objevíme lineární stavbu listu. Zjistíme, že každý druh listnatého stromu nebo keře má jinou lineární strukturu listu. Pečlivě vytrhané, nakomponované listy na podmalbu akvarelem (v podzimních tónech) a dokreslené tuší nám připomenou zážitek z příjemné podzimní procházky.

Příprava:

Výtvarné téma:

Co je zašifrováno pod povrchem

Cíl:

Objevování výrazové možnosti linie, odlehčení a zesílení linie

Výtvarný problém:

Zachycení podzimní barevnosti a pomocí frotáže objevení lineární strukturu listu, nalepení na akvarelový podklad v podzimní barevnosti.

Technika, pomůcky a formát:

Frotáž; spadané listy, rudky, akvarelové barvy, černá tuš, skicovací nebo hedvábný papír A2, čtvrtka A2

Motivace:

Děti mají před sebou listy, které si samy nasbíraly na procházce. Úkolem bylo najít co nejrozmanitější tvarovou i barevnou škálu listů. Všimáme si i toho, že tvar listu nám tvarem připomíná korunu stromu, ke které patřil. „Každý list má dvě strany, rubovou a lícovou. My si budeme všimnat té rubové, hrubší. Ta není příliš vidět, pokud je list ještě na stromě. A právě na ní je krásně vidět lineární struktura listu – žilkování, a to se pokusíme přenést na papír.“

Pracovní postup:

1. Listy s výrazným žilkováním vložíme pod hedvábný (nebo skicovací) papír a přejíždíme pečlivě jedním směrem rudkou
2. nejpovedenější lístky opatrně vytrháme
3. vytvoříme si podklad na čtvrtku A2 akvarelovými barvami formou volně se prolínajících skvrn, kde hlavním kritériem je použití podzimních barev
4. děti si mohou tuší naznačit strom nebo větev
5. na barevný podklad dolepíme vytrhané, frotáží vzniklé lístky.

4.1.3 Tisk z listů

Posledním podzimním úkolem bylo zaznamenat linie listů, se kterými jsme se seznámili už v minulém úkolu technikou frotáže. Už víme, že žilky listu nám vytvoří zajímavou lineární kresbu. Tentokrát se budeme věnovat technice ručního tisku. Tisk nám umožní najít mnoho detailů, kterým bychom jinak nevěnovali pozornost.

Příprava:

Výtvarné téma:

List, coby zásobárna výtvarných možností

Cíl:

Vyzkoušíme si tisk listu a objevíme strukturu žilkování.

Výtvarný problém:

Ruční tisk listu, práce s tiskařskou barvou

Technika, pomůcky a formát:

Tisk; spadané listí, 2 tiskařské válečky, tiskařská barva, skleněná destička a barevný papír A2.

Motivace:

Navážeme na minulý úkol, kdy jsme zaznamenávali linii listů technikou frotáže. Pokusíme se poznat, z jakých stromů pochází listí, které jsme nasbírali. Opět se zaměříme na tvarovou a barevnou rozmanitost. Připomeneme si, jak vlastně funguje razítko. Děti si vyzkouší razítkovat. Popřemýšlíme, zda by nemohl i list fungovat jako razítko. Uvědomíme si, že tisk nám zachytí tvar celého listu i s řápkem.

Pracovní postup:

1. Nasbírali jsme si zajímavé listy s výraznou strukturou žilkování
2. nanесли barvu na skleněnou destičku a válením přenesli rovnoměrně barvu na váleček
3. válečkem s barvou jsme přejeli opatrně přes připravený list
4. čistým válečkem jsme list otiskli na papír.

4.2 Projektová řada - Zima

Zima je další ze čtyř ročních období. V oblasti mírného podnebného pásu je to obdobím s nejnižšími teplotami a nejkratší dobou denního světla. Střídání ročních období je způsobeno odklonem zemské osy. Polokoule, na které je zima, je poněkud odvrácena od Slunce, dopadá na ni méně slunečního záření a pod větším úhlem. To vede k nižším teplotám.

V zimě nám stromy nabízejí své rozvětvení v plné kráse. Barevně nám zima nenabízí tolik, co podzim. Převládá barva bílá s doplňky, hnědé, šedé a černé. To, co nenabízí zimní opadaný strom v barevnosti, vynahrazuje nám odhalená anatomie kostry listnatého stromu. Ta je velice bohatá a zajímavá, my se toto pokusíme zachytit v naší práci. To, co po celý rok jen tušíme, je v zimě odhaleno v celé kráse a my můžeme sledovat poměr koruny a větví, to jak jsou větve husté a jak se kříží.

Ze zimních lidových tradic jsou nejznámější Vánoce. Jsou oslavou narození Ježíše Krista a ukončují Advent. Ke Štědrému dni a večeru se váže se spousta lidových zvyků. Například, ten kdo se vydrží postit až do slavnostní večere, uvidí zlaté prasátko. Nedoporučovalo se prát a věšet prádlo. Odpoledne děti strojí vánoční stromeček. Pod talíře na štědrovečerním stole se dávala šupina, aby se rodiny držely peníze po celý rok. Ke stolu zasedal sudý počet lidí. Štědrovečerních zvyků byla celá řada a kraj od kraje se trochu odlišovaly. Některé zvyky se dodržují dodnes, třeba hledání hvězdičky v rozpuštěném jablíčku, jako symbolu zdraví nebo věštění z plujících svíček ve skořápce, lití olova. Stále oblíbené jsou vánoční koledy i kynutá sladká vánočka.

K lidovým tradicím patří také zdobení vánočního stromečku ozdobami z přírodního materiálu. Sám vánoční stromeček je tradice poněkud mladá, v našich zemích se prosadila až začátkem 19. století. Do té doby vánoční stůl zdobil vlastnoručně zhotovený betlem. Na výrobu domácích ozdob se používala sláma, kukuřičné šustí, jablka, sušené plody, ořechy, pečivo. 25. prosince slavíme narození Ježíše Krista. Podle dávného zvyku by se u oběda měla sejít celá rodina. Práce byla zakázána.

Dnes známé bujaré veselí na Silvestra má původ v předkřesťanských pohanských zvyklostech. I k Silvestru se vázaly různé pověry, například se o silvestrovské noci nesmělo sušit prádlo, protože to přivolávalo smrt. Silvestrovský jídelníček se podobal tomu štědrovečernímu. Na Nový rok se nesmělo jíst nic, co mělo křídla, protože by štěstí z domu uletělo.

Tři králové (Kašpar, Melichar, Baltazar) zakončují vánoční období. Koledníci zpívali koledy, z nich je nejznámější „*My tři králové jdeme k vám...*“ a dostávali sladkosti nebo pečivo. Nade dveře napsali letopočet a K+M+B.

Zimní slunce

Josef Václav Sládek (*Planá růže, vonný květ, str.112*)

*Zimní slunce bledě svítá   Je tak ticho, teskno všude,
šedou mlhou v smutný sad,   v síni teskno také tak,
každá větev jíním vzkvítá   v krbu doutná uhlí rudé
a z těch květů vane chlad.   v zamyšlený, vlhký zrak.*

4.2.1 Lineární studie stromu

My se při první zimní práci budeme zabývat charakteristikou různých druhů stromu. Budeme si všímat, čím se vzájemně liší - tvarem koruny, délkou a šířkou kmene, uspořádáním větví, poměrem koruny a kmene apod. Nadzemní část stromu se skládá ze zdřevnatělé nevětvené spodní části - kmene, který se v určité výšce nad zemí dělí na jednotlivé větve (na rozdíl od keře, kde k větvení dochází již u země, nebo těsně nad zemí).

Horní část stromu, kde dochází k větvení, se nazývá koruna. Tvar koruny bývá podobný tvaru listů. Velikost a rozložení koruny koresponduje s kořenovým systémem stromu. Různý způsob větvení dává každému druhu charakteristický tvar. Tento tvar může být dále ovlivněn prostředím, ve kterém strom roste (zda roste osamoceně nebo uvnitř lesa).

Stromy jsou podobné lidem - tvarem koruny, mohutností či útlostí kmene. Jejich větve jako lidské ruce připomínají klidná nebo vzrušená gesta...⁴⁷

Příprava:

Výtvarné téma:

Anatomie stromu

Cíl:

Rozlišení jednotlivých stromů, rozeznání ovocných stromů od okrasných

Výtvarný problém:

Lineární kresba stromu bez listů

Technika, pomůcky a formát:

Kresba s přírodním uhlím, malířský stojan, fotografie zimních stromů, přírodní uhlí, kreslicí papír A2.

---

⁴⁷ CIKÁNOVÁ, K. *Kreslete si s námi*, Praha: AVENTINUM, 1992, s. 77.

Motivace:

Zahrajeme si hru, která dětem umožní lépe pochopit úkol. Dětem rozdáme obrazy stromů a lístečky s názvy stromů. Děti se je pokusí správně přidělit. Zkontrolujeme si, jak vyšel jejich odhad, nesprávné odpovědi společně opravíme. Fotografie stromů i s popisky si na viditelném místě vystavíme. Budeme je potřebovat pro další práci.

Pracovní postup:

1. Každý má obrázek stromu před sebou a všímáme si, jak vypadá strom v místě vyrůstání ze země, charakteristiky a poměru koruny vůči kmeni
2. uhlém se děti pokoušejí u stojanu zachytit strom za oknem nebo na fotografii vystavený strom ve třídě.

4.2.2 Variace na strom a sad

Zima je období, kdy je nám umožněno linie stromu dokonale prohlédnout. Pokud jsme vnímaví a prohlédneme si stromy v zimě, vidíme jejich holé větve, jak vytvářejí na pozadí oblohy nejrozmanitější linie - jakoby krajky.

V tomto úkolu si znovu (tiskli jsme už na podzim) vyzkoušíme tisk s tím, že matrici si vytvoříme z provázků. Jedná se o variantu tisku z textilní koláže.

Příprava:

Výtvarné téma:

Linie opadaného stromu

Cíl:

Kreativní využití předchozí práce

Výtvarný problém:

Vyjít ze snímku stromu a vyzdvihnout přirozenou lineární strukturu množováním

Technika, pomůcky a formát:

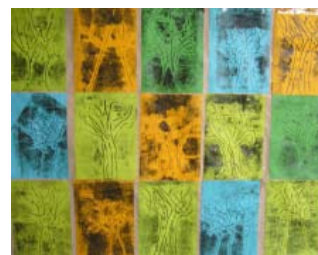
Tisk z koláže; bavlněný provázek určený k lepení na lineární předkresbu, formát A4, lepidlo Herkules, tiskařská barva, váleček, barevné papíry A4.

Motivace:

Při návštěvě ovocného sadu jsme vnímali nejen ticho, ale i to, že v zimě stromy vypadají, jako by byly z provázků. Výzvou je: že se ve třídě pokusíme tuto atmosféru zimního sadu navodit. Při tomto úkolu se pokusíme pracovat beze slov, tím se pokusíme navodit tichou atmosféru zimního sadu i při naší práci. Z tohoto důvodu si dotazy vysvětlíme předem a úkoly napíšeme na tabuli.

Pracovní postup:

1. Na čtvrtku jsme si předkreslili strom bez listů
2. bavlněný provázek jsme pečlivě lepili na kresbu a nechali práci uschnout
3. následoval tisk: rozváleli jsme barvu na skleněnou destičku a naváleli rovnoměrně barvu na váleček
4. válečkem s barvou jsme naváleli na matrici, museli jsme postupovat opatrně, abychom si provázky neodtrhli
5. tiskli jsme na barevný papír
6. všechny práce jsme ořízli a nalepili v pásech na balicí papír, čímž jsme se pokusili dosáhnout dojmu sadu v zimě, kde také roste strom vedle stromu. Další variantou by bylo tisknout stromy přes sebe, což by ještě dojem sadu posílilo.

4.2.3 Strom jako prostorový objekt

Velice nás zaujali (v knize *Objevujte s námi textil* Karly Cikánové) duté plastiky vytvořené ze silonových barevných punčocháčů pomocí vkládání špejlí. Techniky jsme využili pro vytvoření zimního stromu. Práce pro děti byla úplně nová velice zajímavá a tvůrčí.

Příprava:

Výtvarné téma:

Prostorové vyjádření

Cíl:

Zachycení objemu stromu

Výtvarný problém:

Prostorová konstrukce ze silonek s využitím špejlí

Technika, pomůcky:

Plastika z textilu; špejle, silonky, jehla, nit

Motivace:

Ukážeme si knihu Karly Cikánové Objevujte s námi textil. Prohlédneme si obrázky silonkových klobouků a ulit. Děti si zkusí vymyslet, jak by šlo využít vkládání špejlí do silonek k modelování stromu.

Pracovní postup:

1. Silonky jsme se pokoušeli různě „zvětšit“ pomocí špejlí, které vytvářely vzpěry. Když jsme v tom získali potřebnou zručnost, měli jsme spoustu „větví“
2. sešili jsme kmen a k němu přišili větve.

4.2.4 Světlo zimního stromu

Kresbou jsou dost často vyjadřovány pocity nebo dojmy z okolního světa. Několika čarami jsme schopni sdělit ostatním své představy. Záměrem kresby není přesné zachycení skutečnosti, ale jde spíš o to zachytit pocit v okamžiku vlastníma očima.

Příprava:

Výtvarné téma:

Rozmanité linie stromu na pozadí zimní oblohy

Cíl:

Objevíme další možnost, jak zachytit lineární strukturu stromu

Výtvarný problém:

Dvě techniky kresby stromu na pozadí modré zimní oblohy (zmizíkovou rezervu a kresbu tuší)

Technika, pomůcky a formát:

Zmizíková rezerva; kresba tuší; modrá čtvrtka, inkoust, zmizík, tuš, dřívko, čtvrtka A4

Motivace:

Využijeme jasného zimního dne a pozorujeme s dětmi kontrast modré zimní oblohy a linie větví opadaného listnatého stromu. Použijeme i snímky stromů z předešlého úkolu „lineární studie stromu“

1. pracovní postup:

Kreslíme tuší na modrou čtvrtku zimní strom a vycházíme ze zkušenosti z prvního zimního úkolu.

2. pracovní postup:

Na inkoustem natřenou čtvrtku kreslíme zmizíkem linie stromu. Obě práce porovnáme.

Ještě se nám nabízí varianta, kdy kresbu zmizíkem dokreslíme tuší.

4.3 Projektová řada - Jaro

Jaro (zastarale *Vesna*) se v mírném pásu vyznačuje začátkem vegetativní aktivity rostlin a zvýšením aktivity živočichů. Prodlužují se dny a příjemně se otepluje. Do jara patří měsíce březen, duben, květen. Už názvy těchto měsíců napovídají, co se v přírodě děje. Kvetou břízy, duby a květiny. Více slunečního svitu a barevnost nás vybízí k delšímu pobytu venku a my máme chuť pozorovat jarní změny v přírodě, zrození mláďat i hnízdění ptáků. Můžeme se zaposlouchat do ruchu jara, ptačího zpěvu a bzučení hmyzu.

Předělem mezi zimou a jarem bylo masopustní období. Bylo to období odříkání nejen v jídle, ale i zábavě. Masopust zakončují oslavy v maskách se spoustou veselí. Nejznámější jarní lidovou tradicí jsou Velikonoce. Jsou to nejznámější křesťanské svátky. Slaví se vždy po jarní rovnodennosti. Jsou spojené s památkou umučení a vzkříšení Ježíše Krista. Velikonoce byly v minulosti významnější než Vánoce. K velikonoční koledě patří pomlázka z vrbových proutků. Původní název omládka napovídá účelu, vyšlehání mělo mít životodárnou omlazující sílu. Na koledu chodily pouze chlapci. Odměnou koledníkům bylo vajíčko, je to nejstarší symbol plodnosti, úrody a nového života. Vajíčka se zdobila různými způsoby podle krajevého zvyku. Další tradicí přetrvávající dodnes je pálení čarodějnic Jak tento zvyk vznikl se neví. Jisté je, že zde důležitou roli sehrál oheň a víra v jeho sílu a moc. V minulosti se na kopci postavila hranice, do té zapíchla figurína čarodějnice. V noci z 30. dubna na 1. května se oheň zapálil. Omladina oheň proskakovala.

Z „Máje“

Karel Hynek Mácha (Zlatý věnec)

*Z modrého blankytu bělavé páry hynou,
lehounký větřík s nimi hraje,
a vysoko v daleké kraje
bílé obláčky dálným nebem plynou...*

4.3.1 Krajina na jaře

Děti velice rády modelují a vytvářejí prostorové objekty. V tomto úkolu se pokusíme zachytit zmenšenou část krajiny v jarních barvách a trojrozměrně. Úkolu předchází hra v přírodě zaměřená na pozorování přírody.

Příprava:

Výtvarné téma:

Uvědomění si jarní barevnosti a nálady

Cíl:

Objevení prostorové tvorby s využitím přírodního materiálu

Výtvarný problém:

Vycházíme z krajiny, kterou děti znají a zachytíme ji v prostorové tvorbě s použitím přírodních materiálů

Technika, pomůcky:

Prostorová koláž; podložka z polystyrénu, tempery, širší ploché štětce, lepidlo Herkules, zelené větvičky, písek, kamínky a další přírodní materiál podle fantazie dětí

Motivace:

Jdeme s dětmi na vycházku. Vyzvu je, ať se rozhlédnou, všímáme si kopečků, proláclin, stromů. Zahrajeme si hru „Na fotografa“. Vytvoříme dvojice, jedno dítě je fotografický přístroj (má zavřené oči) a druhé je fotograf. Fotograf řekne cvak a foťák otevře oči. Po nějaké době se role ve dvojici vymění. Děti objevují pohledy a detaily, kterých si dříve nevšimly. Ve třídě se pokusíme vytvořit zmenšeninu toho, co jsme viděli.

Pracovní postup:

1. Desku si natřeme vhodným (zeleným) odstínem temperové barvy
2. lepidlem a kamínky tvoříme krásnější krajiny
3. zapichujeme větvičky a ostatní přírodní materiál
4. skupinovou práci hodnotíme podle předem stanovených kritérií.

4.3.2 List ve tmě

Technika využívající vyškrabávání do tmavého podkladu nabízí momenty objevování i překvapení, které mají děti rády. Dále je výbornou přípravou pro grafickou techniku suché jehly.

Příprava:

Výtvarné téma:

List v noci nasvícený baterkou

Cíl:

Rozvoj představivosti a tvůrčí práce s obrysem

Výtvarný problém:

Grafická dekorativní technika využívající vyškrabávání do tmavého podkladu

Technika, pomůcky a formát:

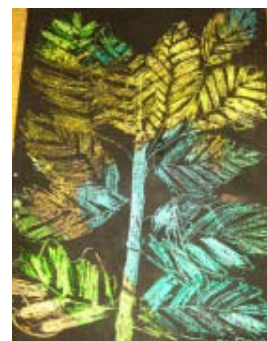
Vosková rezerva; tuš, barevné voskovky, jehlička, kladívkový papír formát A2

Motivace:

V nočním lese je všude tma a vy chodíte s baterkou a svítíte si na listy, které vás zaujmou. Baterka Vám osvítí pouze detail listu, vše kolem dál zůstává ve tmě.

Pracovní postup:

1. Kladívkový papír si navoskujeme stejnou vrstvou barevného voskového pastelu (vybíráme přírodní barvy)
2. přes tuto vrstvu pokládáme širokým štětcem černou tuš, vždy kolmo na směr předešlého nátěru. Tušový nátěr musíme opakovat tak dlouho, až je celá vosková vrstva stejnoměrně pokryta tuší
3. vytvořili jsme kryt, do něho můžeme a vyškrabovat připravený motiv jakýmkoli vhodným ostrým předmětem
4. vrstvu suché tuše lehce odškrabujeme v linkách i ploškách a odkrýváme voskovou vrstvičku.

4.3.3 Pupeny stromů

Pro tento výtvarný námět jsme vybrali tisk z výšky, pozitivní linoryt. Technika linorytu je pro děti velice zajímavá, protože se k ní při výtvarné výchově většinou nedostanou. Je to především z důvodu bezpečnosti, protože rydla jsou velmi ostrá. Ve výtvarném kroužku, kde je menší počet dětí než při běžném vyučování, se dá bezpečnost práce lépe ohlídat.

Příprava:

Výtvarné téma:

Život ve stromovém pupenu

Cíl:

Zjednodušení a stylizace rostlinného motivu

Výtvarný problém:

Výtvarné vyjádření pomocí ryté linie

Technika, pomůcky a formát:

Pozitivní linoryt: obdélníky linolea 20 na 30 cm, rydla, tiskařská barva, váleček, lihový fix, barevné papíry A2

Motivace

Prohlížíme si pupeny stromů a objevujeme pro děti většinou nové věci: že jsou lepkavé, poměrně masité a přece křehké. Pod svou slupkou ukrývají ještě další lístky. Povíme si pohádku O Popelce a zaměříme se na to, co všechno se skrývalo v malém oříšku. Děti si uvědomí, že v malém pupenu se skrývá květ, ze kterého po opylení dozraje plod.

Pracovní postup:

1. Lihovým fixem si na linoleum předkreslíme motiv a odrýváme okolí kresby, vytvoříme si matrici
2. následuje tisk: nanесли jsme barvu na skleněnou destičku a tiskli
3. děti, protože už měly zkušenost s tiskem, tiskly své práce samy
4. čistým válečkem jsme matrici tiskli na barevný papír.

4.4 Projektová řada - Léto

Třemi letními úkoly uzavíráme projektovou řadu „Stromy ve výtvarných technikách“. Léto nám nabízí obrovskou barevnost, kvete velké množství květin na zahrádce i na loukách. My toho při práci s dětmi využijeme. Budeme se dívat a sbírat různá květenství jehož krásu se pokusíme zachovat při výtvarném zpracování.

Z léta ve škole prožijeme málo, protože jsou letní prázdniny. Proto pracujeme především vzpomínkami a prožitky dětí z minulých prázdnin. Je zajímavé, že vzpomínky dětí jsou prosluněné, jakoby v létě nikdy nezažily deštivé dny.

Letní období je poměrně chudé na lidové tradice, pravděpodobně proto, že nabylo mnoho času na oslavy. Lidé už od jara vynakládali hodně úsilí, aby byla bohatá úroda a tím dostatečné zásoby na zimu. 21. června nastává jarní slunovrat, pohanské oslavy slunovratu, Byly ve znamení pálení ohňů, hledání pokladů a strachu z bludiček a divoženek. Církvi se svátek slunovratu nepodařilo zakázat a tak mu dala nový název – Svatojánská noc, podle Jana Křtitele. O Svatojánské noci se trhalo 9 druhů bylin, které měli mít magickou moc. Někdy se s nimi plnily polštářky a říkalo se jim svatojánská postýlka. Z devatera kvítí také děvčata vila věnce.

Léto

František Branislav

*Je léto krásné, tolik světla v trávě,
na chvíli všechno zdá se bez překážek,
nad vodou mezi olšemi ted' hravě
síť modrou rozhoupala křídla vážek.*

4.4.1 Letní strom

Budeme pracovat s textilní tkaninou. Nejdříve dáme dětem možnost, aby materiál řádně prozkoumaly, doporučíme třeba několik her, např.:

- 1) Roztřídíte látky podle barev.
- 2) Vyberte ty, které jsou s nějakým motivem (puntíky, kytičky, proužky, zvířátka).
- 3) Najděte dva odstřížky, o kterých si myslíte, že k sobě nejvíce barvami ladí.
- 4) Vyberte takové odstřížky, které patří k létu.

Hry si děti opravdu užily.

Tato práce by jistě dopadla dobře i při použití jiné výtvarné techniky, my však využijeme toho, že u textilních odstřížků jsou snadné variace, proměny a posouvání či ubírání tvarů i barevnosti.

Příprava:

Výtvarné téma:

Využití barevných odstřížků k vytvoření letního stromu

Cíl:

Pracovat s barevnou kompozicí

Výtvarný problém:

Barevné variace v textilní koláži z barevných odstřížků

Technika, pomůcky a formát:

Textilní koláž; širší ploché štětce, lepidlo Herkules, utkaný kmen (zbyly nám z podzimní práce), filc, zbytky látek, ostré rovné a entlovací nůžky, podložka z vlnité lepenky různých formátů

Motivace:

Navážeme na podzimní práci, kdy jsme zobrazovali korunu podzimního stromu pomocí usušených listů, kmen jsme vyjádřili utkaným pruhem látky. Vedeme diskusi s dětmi, čím se liší koruna letního stromu od podzimního. Na koruně letního stromu se objevuje dozrávající ovoce a má zelené listy. Necháme děti, aby samy přišly na to, jakým jiným způsobem využijí textilní materiál ke ztvárnění letního stromu

Pracovní postup:

1. Nůžkami vystříháme z látky listy, využijeme i vzorované látky
2. na podložku z vlnité lepenky si vytvoříme kompozici
3. lepíme Herkulesem a zatížíme.

4.4.2 Malba šiškou

Děti jsou zvyklé v hodinách výtvarné výchovy malovat převážně štětci. My jsme si pro ně připravili malbu smrkovou šiškou místo štětce. Šiškou se válí, tupuje nebo táhne po papíře, což vytváří různou stopu. Použili jsme temperové barvy pro jejich krycí schopnost, hustotu a rychlé schnutí. Jejich mícháním můžeme dosáhnout bohatých barevných kombinací. Barvy jsme ředili vodou a míchali je na dřevěné paletě.

Příprava

Výtvarné téma:

Dá se malovat šiškou?

Cíl:

Kompozice v ploše

Výtvarný problém:

Volbou různých odstínů zelené docílit vzdušnosti lesa

Technika, pomůcky a formát:

Malba temperou; temperové barvy, ve vodě namočené smrkové šišky (každé dítě asi 3), čtvrtka A3

Motivace:

Při procházce lesem jsme si všímali jehličnatých stromů a tvaru šišek. Tvar šišky je podobný tvaru koruny stromu, ze kterého šiška pochází. Jedinou šišku, kterou jsme nenašli, byla ta jedlová, vysvětlili jsme si důvod. Nasbírali jsme smrkové šišky, protože nám připadaly nejvhodnější pro náš cíl. Děti si v minulých hodinách vyzkoušely nanášet akvarelovou barvu houbičkou i hadříkem. Proto už určitou zkušenost s hledáním vhodného materiálu k nanášení temperové barvy měly.

Pracovní postup:

1. Temperové barvy vhodných odstínů si namícháme do misek, aby se nám na šišku lépe nabíraly
2. doporučíme dětem, aby se nebály šiškou malovat, tisknout, koulet, vrstvit a nezabývat se příliš detaily
3. jednotlivé barvy nanášíme přes sebe a vznikají nám další odstíny. Využíváme i struktury šišky, která nám vytváří zajímavé efekty
4. hotové práce usušíme a společně hodnotíme docílené odstíny lesa.

4.4.3 Tisk květem

Pro poslední úkol z projektové řady jsme vybrali malbu a tisk akvarelem. Budeme otiskovat květenství letniček. Při vycházce si jich nasbíráme větší množství (pro každé dítě asi 5 kusů).

Příprava:

Výtvarné téma:

Barevná koruna stromu

Cíl:

Práce s bodem a jejich vzájemná kompozice v ploše

Výtvarný problém:

Tisk vodovou barvou pomocí květenství

Technika, pomůcky, formát:

Malba a tisk akvarelovou barvou; akvarelová barva, voda, štětce, květenství

Motivace:

Z vycházky si doneseme různá květenství, nasbíráme si jich větší množství (pro každé dítě asi 5 kusů). Sbíráme tomto ročním období běžně dostupné rostliny (pampeliška, sedmikráska...). Všímáme si barevnosti a popřemýšlíme, jak je využít k našemu cíli.

Pracovní postup:

1. Uvědomíme si poměr koruny stromu ke kmeni a načrtne si to.
2. snažíme se vytvořit korunu pomocí květenství obarvených akvarelovou barvou
3. máme-li hotovou korunu, plochým štětcem domalujeme kmen stromu
4. práci dokončíme domalováním pozadí, dáváme si pozor, abychom vybrali správné barvy.

Všechny práce projektové řady „Stromy ve výtvarných technikách“ jsme vystavily v prostoru školy.

4.5 Pracovní listy - sonda na konci projektové řady

Abychom zjistili, zda práce na výtvarných projektech děti obohatila, posunula dál, vypracovali jsme tyto pracovní listy. Rozdali jsme je žákům 2., 3., 4. a 5. třídy což je 74 dětí, z nich 24 chodilo do výtvarného kroužku (rozdělených do dvou skupin po dvanácti žácích).

V pracovních listech jsme porovnávali, zda naše projektová řada „Proměny stromu ve výtvarných technikách“ dala dětem širší znalosti vypozerované z přírody sledováním proměn ve čtyřech ročních obdobích, a zda se dětem rozšířila znalost výtvarných technik.

V našich dotaznících se v hlavičce uvádí jméno a příjmení dítěte, ročník a informace, zda navštěvovalo nebo nenavštěvovalo výtvarný kroužek.

Otázky jsou vázány na celoroční práci dětí ve výtvarném kroužku a vycházejí ze symboliky jednotlivých ročních období a náplně jednotlivých setkání. U každé otázky zároveň uvádíme varianty možných odpovědí. Otázky spojené s barvou ročního období mohou být sporné a nejednoznačné, ale vzhledem k tomu, že každý pracovní list se váže k určitému ročnímu období, tak nám jde pouze o barvy pro dané období typické. (Příklad 1: hnědá, hlína je hnědá celý rok a proto se nedá říct, že je podstatná pro

období jara, léta a zimy. Na podzim se objevují hnědé zabarvení listů, zde ji můžeme považovat jako barvu podzimu. Příklad 2: modrá, s modrou oblohou se setkáváme po celý rok, dá se říct, že není typická pro jedno roční období.)

V pracovním listě PODZIM se dotazujeme na následující poznatky a očekáváme možné odpovědi O:

1. Jaké barvy můžeš vidět v podzimní přírodě?

O: Barevná škála je na podzim široká, převládají teplé barvy.

2. Proveď tužkou frotáž mince, kterou máš v kapse.

O: Tento úkol musí do pracovního listu prakticky zrealizovat.

3. V kterém podzimním měsíci jsou stromy již zcela opadané?

O: V listopadu, to jsou již všechny stromy s výjimkou některých druhů dubu. Možná odpověď je i konec října.

4. Jak se jmenují provázky, které se napínají do tkalcovského stávku, abychom mohli začít tkát?

O: Provázky se jmenují osnova, děti si ji do stávku samy naváděly.

5. Který listnatý strom na podzim neopadává?

O: Dub, zde nemohou napsat jiný listnatý strom.

6. Které roční období vystihuje tento strom? Napiš proč.

O: Podzim, protože strom je bez listů a na obrázku se vyskytuje odpovídající barevnost.

V pracovním listě ZIMA sledujeme následující poznatky a očekáváme možné odpovědi O:

1. Jaké barvy můžeš vidět v zimní přírodě?

O: Převážně bílou, ale i hnědou šedou, popř. černou

2. Co je to otisk?

O: Jedná se o princip tisku z výšky (razítko). Správná odpověď je např. otisk ruky listu, látky, provázků.

3. Z čeho je sněhová vločka?

O: Z vody, vzhledem k věku dětí je přijatelná i odpověď z ledu.

4. Jakou výtvarnou technikou by se dala ztvárnit sněhová vločka?

O: Zmizíkovou rezervou, kresbou tuší, papírořezem.

5. Který jehličnan si neozdobíš jako vánoční stromeček?

O: Modřín, jiná odpověď není správná.

6. V minulých hodinách výtvarného kroužku: mě nejvíce zaujalo, se mi nejlépe podařilo, se mi nelíbilo, se mi nepovedlo... *O: Zde zjišťujeme pouze, co si děti pamatují z technik a jak je to zaujalo*

(tato otázka není zahrnuta do porovnání znalostí dětí chodících a nechodících do kroužku, jedná se o otázky ke zpětné vazbě).

7. Co ti připomínají větve těchto stromů?

O: U obrázku záleží na fantazii dětí, každá odpověď je tedy správná (pokud nenapsaly větve nebo strom vzhledem k formulaci otázky).

V pracovním listě JARO se dotazujeme na následující poznatky a očekáváme možné odpovědi O:

1. Jaká barva převažuje v jarní přírodě?

O: Tady mohly děti napsat širokou škálu barev. Převažuje zelená, žlutá, ale kromě černé a šedé jsou správné všechny barvy.

2. Jaká je úloha hmyzu na jaře?

O: Opyluje.

3. Co uvidíš na jaře na ovocném stromě dřív - list nebo květ?

O: Květ.

4. Názvy jarních měsíců se vztahují k tomu, co se v přírodě na jaře děje. Pokus se napsat, co si pod každým názvem představíš.

O: Stačí: březen; kvetou břízy, duben; pučí duby, květen; všechno kvete.

5. Dokážeš jednoduše popsat techniku linorytu?

O: Od menších dětí stačí, když napíší, že rydlem (nožem) ryjeme do linolea, starší se mohou rozepsat víc.

6. Co myslíš, patří tento obrázek k jaru? Vybarvi si ho a můžeš ho dokreslit?

O: Obrázek k jaru patří, je tam kvetoucí strom a tulipány.

Vybarvení ukáže, jak je kdo pečlivý, a dokreslení, jakou má fantazii.

Obrázek z pracovního listu - jaro dostupný z www.predskolaci.cz

V pracovním listě LÉTO se dotazujeme na následující poznatky:

1. Jaké roční období je v přírodě nejbarevnější?

O: Je to podzim (barevné listí) a léto (květy a plody).

2. Poznáš, o jaké šišky stromů se jedná? Přiřaď: smrk, borovice, modřín, jedle.

O: borovice

jedle

smrk

modřín

3. Proč se měsíce červen a červenec takto jmenují?

O: Červená se ovoce, vlčí máky ...

4. Která květenství letniček jsou vhodná pro otisk?

O: Pampeliška, měsíček zahradní, kopretina, sedmikráska a spousta dalších, v otázce jde o to, zda si děti na názvy kytiček vzpomenou.

5. V minulých hodinách výtvarného kroužku mě nejvíce zaujalo..., se mi nejlépe podařilo..., se mi nelíbilo..., kterou techniku bych si vyzkoušel sám doma...

O: Jedná se o otevřené odpovědi, ve kterých zjišťujeme, co si děti pamatují z technik a jak je to zaujalo (tato otázka není zahrnuta do porovnání znalostí dětí chodících a nechodících do kroužku, jedná se o otázky ke zpětné vazbě).

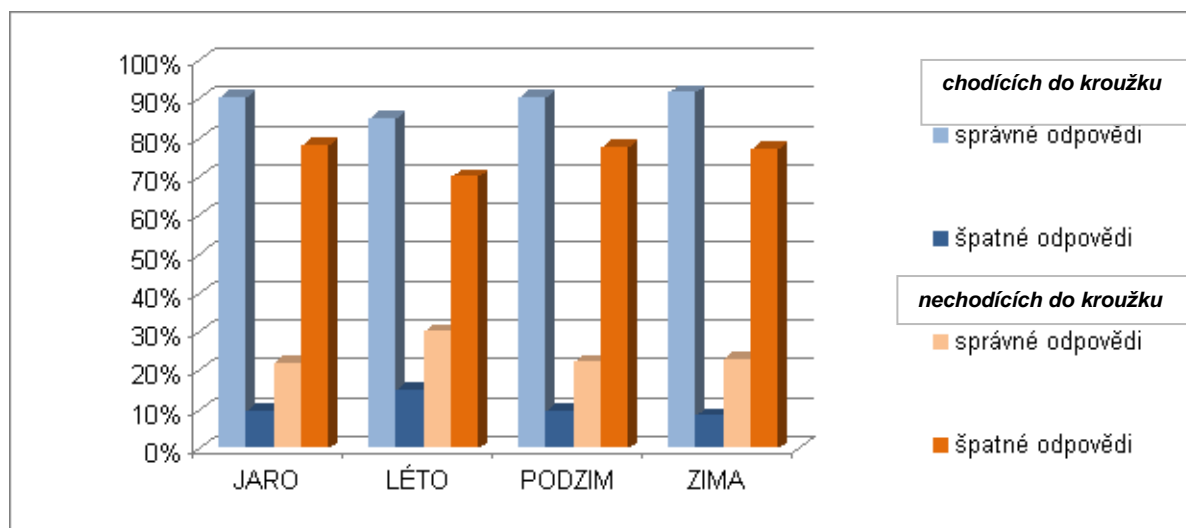
Výsledky z dotazníkového šetření jsme pro přehlednost zpracovali v tabulkách a grafech.

V tabulce č. 1 porovnáváme získané znalosti a dovednosti dětí, které chodily do výtvarného kroužku s dětmi nechodícími.

tabulka č.1	II. a III. třída								
	počet hodnocených odpovědí v pracovním listu	počet dětí chodících do kroužku				počet dětí nechodících do kroužku			
		12				24			
		správné odpovědi	v %	špatné odpovědi	v %	správné odpovědi	v %	špatné odpovědi	v %
JARO	7	76	90%	8	10%	37	22%	131	78%
LÉTO	5	51	85%	9	15%	36	30%	84	70%
PODZIM	6	65	90%	7	10%	32	22%	112	78%
ZIMA	6	66	92%	6	8%	33	23%	111	77%
průměr v %			89%		11%		24%		76%

Z tabulky mladších dětí vyplývá, že chodících do kroužku doplnilo 89 % v pracovním listě správnou odpověď. Děti, které nechodily do kroužku odpověděly správně pouze ve 24 %.

Graf č. 1 znázorňuje údaje z tabulky

V tabulce č. 2 porovnáváme dovednosti starších dětí chodících do kroužku a nechodících.

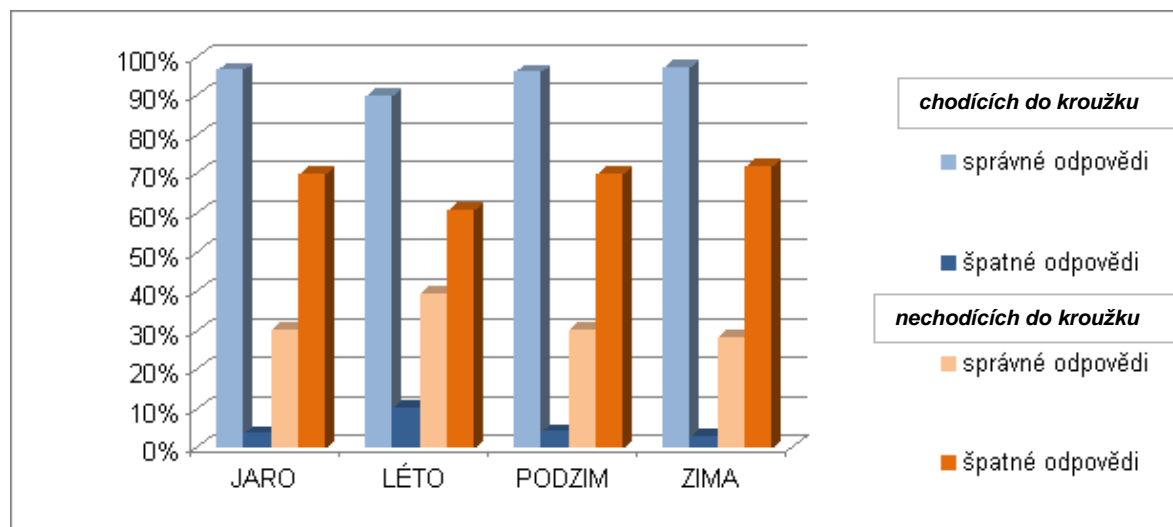
tabulka č.2	IV. a V. třída								
	počet hodnocených odpovědí v pracovním listu	počet dětí chodících do kroužku				počet dětí nechodících do kroužku			
		12				26			
		správné odpovědi	v %	špatné odpovědi	v %	správné odpovědi	v %	špatné odpovědi	v %
JARO	7	81	96%	3	4%	55	30%	127	70%
LÉTO	5	54	90%	6	10%	51	39%	79	61%
PODZIM	6	69	96%	3	4%	47	30%	109	70%
ZIMA	6	70	97%	2	3%	44	28%	112	72%
průměr v %			95%		5%		32%		68%

Z tabulky starších dětí je zřejmé, že 95 % dětí chodících do kroužku doplnily v pracovním listě správnou odpověď. Děti, které nechodily do kroužku odpověděly správně v 32 %.

Při porovnání obou skupin, mladších a starších dětí nám vychází, že starší děti (ať kroužkové nebo nekroužkové) byly ve správnosti odpovědí úspěšnější. Tento fakt přikládáme tomu, že díky vyššímu věku mají více znalostí a zkušeností.

Graf. č. 2 graficky znázorňuje údaje z tabulky č. 2

Tabulka č. 3 je zaměřena na otázky z výtvarných technik

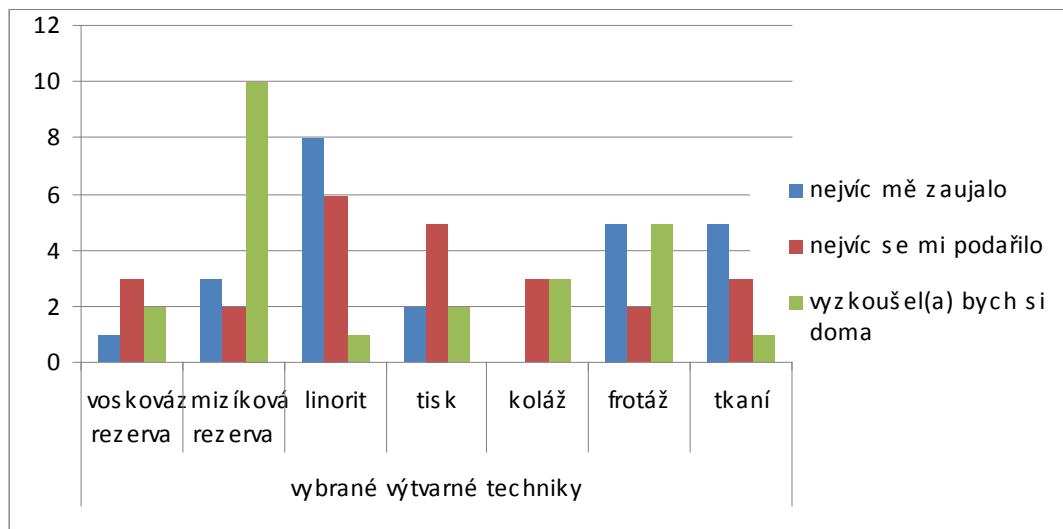
	vybrané výtvarné techniky						
	vosková rezerva	zmizíková rezerva	linoryt	tisk	koláž	frotáž	tkaní
nejvíc mě zaujalo	1	3	8	2	0	5	5
nejvíc se mi podařilo	3	2	6	5	3	2	3
vyzkoušel(a) bych si doma	2	10	1	2	3	5	1

Otázky z výtvarných technik v pracovním listu nebyly zahrnuty do srovnání chodících a nechodících skupiny dětí. Tyto otázky jsme použili jsme je pro zpětnou vazbu. Do tabulky jsme vybrali tyto zástupce otázek pro jejich relevantnost: *nejvíc mě zaujalo...*, *nejvíc se mi podařilo...*, *vyzkoušel(a) bych si doma...*, a sedm výtvarných technik, které děti znají z výtvarného kroužku.

Na každou otázku mohlo (24 chodících do výt. kroužku) dítě odpovědět pouze jednou technikou.

Z tabulky nám vyšlo, že nejoblíbenější byla technika linorytu, přesto by doma pracovaly technikou zmizíkové rezervy. Je to tím, že inkoust a zmizík má doma každý a pravděpodobně s ním neudělají žádnou škodu, stejně jako s frotáží, ke které jim stačí měkká tužka. Naopak na linoryt jsou potřeba poměrně drahá rydla a hrozí pořezání, proto si děti tuto techniku doma moc nevyzkouší. Z tabulky je také vidět zaujetí pro tkaní, které si děti také doma (pouze 1) nevyzkouší, pravděpodobně proto, že nemají doma tkalcovský stávek.

Graf č. 3 znázorňuje hodnoty z tabulky č. 3

4.6 Hodnocení projektu

Projekt byl realizován v ZŠ Hrádku nad Nisou - Donín a trval jeden školní rok (2009/2010), uskutečňoval se v dvouhodinových blocích jednou týdně pro každou skupinu. Do kroužku chodilo 24 dětí ve věku 8 - 11 let, děti byly rozděleny do dvou skupin.

Projekt o proměnách stromu ve čtyřech ročních obdobích je tematicky dětem velmi blízký a přirozeně je motivuje. Propojuje výtvarnou výchovu s pozorováním přírody a nabízí další doplnění vědomostí v prvouce a přírodovědě. Navíc nás vybízí k pobytu v přírodě, na čerstvém vzduchu v každém ročním období.

V projektu jsou využity rozličné výtvarné postupy k rozvoji dětského kreativního potenciálu. Výtvarný projekt využívá výtvarné techniky vybízející k tvořivé činnosti. Výtvarné činnosti nutí žáky k zamyšlení a tvůrčí činnosti.

Děti práce na projektu velmi bavila, z výtvarných úkolů byly nadšené a výborně spolupracovaly.

Úkoly, spojené s vycházkou, sbíráním materiálů a pozorováním přírody je motivovaly k tvořivému přístupu. Výraznou zásluhu na tom bezpochyby měly i třídní učitelky, které děti při práci podporovaly a chválily. Výsledné práce dětí byly prezentovány na chodbách školy.

5 ZÁVĚR

V bakalářské práci jsme se snažili přiblížit teoretická východiska při práci ve výtvarném kroužku v projektu vázaném na proměny stromu ve čtyřech ročních obdobích. Podařilo se nám vytvořit celoroční výtvarný projekt s nosným tématem stromu a jeho proměn. Šetření provedené formou čtyř pracovních listů mělo zjistit znalosti dětí jak v oblasti výtvarných technik a materiálů, tak i v oblasti přírodovědné. Znalosti poměřily dvě skupiny dětí, do kroužku nechodících s těmi co jej navštěvovaly.

Praktickou část považuji za stěžejní, neboť mně samotné přinesla nejvíce zkušeností, které mě v oblasti výtvarných projektů a výchovy k tvořivosti obohatily.

Každá kapitola Projektové části je věnována třem (v jednom případě čtyřem) motivacím a pracovních postupům, které byly využity při práci s dětmi. Snažili jsme se užít vhodných a relativně dobře dostupných materiálů. Některé techniky a materiály lze uplatnit i ve výuce výtvarné výchovy na základní škole.

Při sestavování bakalářské práce jsme čerpali nejen z publikací, ale i z internetových stránek věnujících se tvorbě dětí, jindy nás inspirovaly samy děti. Překvapil nás také zájem ze strany chlapců o techniku tkání, která je velmi bavila. Zprvu jsme bojovali s vkládáním špejlí do silonek, některé děti už to vzdávaly, ale nakonec to zvládly tak, že v práci pokračovaly i doma.

Z důvodu rozsahu otázek a počtu pracovních listů jsme srovnávací dotazníkové šetření dětí vyhodnotili pouze grafy a tabulkami. Je z nich zřejmé, že chození do výtvarného kroužku obohatilo o znalosti přírody i výtvarném povědomí. Z odpovědí můžeme dojít k závěru, že děti, které do kroužku chodily, byly úspěšnější v osvojených znalostech přírody a výtvarných technik. oproti dětem nechodícím (porovnání v tabulce č. 1 a č. 2). Z odpovědí na to co je v kroužku nejvíc bavilo (linoryt) a toho, co by si vyzkoušeli doma (zmizíková rezerva, frotáž), je zřejmé i to, že výtvarný kroužek dává dětem možnost realizace toho, na co by doma neměly materiál nebo by jim to rodiče (z důvodu možného úrazu a finanční náročnosti) nedovolili. Potěšilo nás, že si techniku frotáže zapamatovalo 99% kroužkových dětí. Děti nechodící do kroužku nevěděly co mají dělat.

U starších dětí (4. a 5. třída), které nechodily do výtvarného kroužku se projevil znalosti získané zkušeností. Byly úspěšnější než děti mladší (do kroužku nechodící). Z odpovědí v pracovních listech mladších a starších dětí nechodících do výtvarného kroužku jsme zjistili, že starší odpovídaly správně v 32 %, mladší pouze ve 24 %.

Ne všechny naše představy, se kterými vstupujeme do výtvarného kroužku, se podaří realizovat tak, jak bychom chtěli. Například počasí potřebné k motivační procházce a sběru přírodního materiálu nám nepřálo pokaždé, tak jak jsme potřebovali.

Do budoucna bych při výkonu svého povolání pedagoga volného času chtěla děti vést k rozvoji tvořivosti, protože tuto vlastnost či schopnost shledávám jako mimořádně důležitou pro celý vývoj a život každého jedince jako osobité individuality.

Bakalářská práce splnila všechny vytyčené cíle. Mým přáním je, aby v ní shromážděné poznatky a nápady přinesly i ostatním pedagogům volného času či studentům podněty k jejich práci při výtvarných projektech.

6 SEZNAM LITERATURY A INTERNETOVÝCH STRÁNEK

- LUDVIGOVÁ, Carla. Druidský horoskop. Poslední revize 5.5.2002. Dostupné z <http://www.fenomem.cz>
- Vyhláška č. 74/2005 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). Dostupné z <http://www.msmt.cz>. Tato vyhláška nabyla účinnosti dnem 17. února 2005.
- BALEKA, J. *Výtvarné umění: výkladový slovník (malířství, sochařství, grafika)*. Praha, 1997. 429 s. ISBN 80-200-0609-5
- CIKÁNOVÁ, K. *Objevujte s námi textil*. Praha: Aventinum, 1996. 123 s. ISBN 80-85277-85-9.
- CIKÁNOVÁ, K. *Kreslete si s námi*. Praha: Aventinum, 1997. 123 s. ISBN 80-85277-79-4.
- CIKÁNOVÁ, K. *Malujte si s námi*. Praha: Aventinum, 1993. 123 s. ISBN 80-85277-84-0.
- FRANC, D., ZOUNKOVÁ, D., MARTIN, A., *Učení zážitkem a hrou*. Brno: Computer Press, 2007. 201 s. ISBN 978-80-251-1701-9
- HÁJEK, B. *Jak vytvářet programy pro školní družin*. Portál, 2007, s. 125. ISBN 978-80-7367-233-1
- HAZUKOVÁ, H. ŠAMŠULA, P. *Didaktika výtvarné výchovy II*. Praha: SPN, 1986.
- HRON, J. *Jak namalovat krajinu*. Praha: SPN, 1978. 294 s.
- JEŘÁBEK, J. TUPÝ, J. aj. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. Stařeč: Infra, s.r.o., 2005, s. 113. 80-86666-24 -7
- KAVČÁKOVÁ, A. MALINA, J. *Didaktika výtvarné výchovy*. Olomouc: PdF, 1995
- LOSOS, L. *Techniky malby*. Praha: Aventinum, 1990. ISBN 978-80-7442-008-5
- MACKO, A. NEVŘELOVÁ, O. *Výtvarná výchova v 3. a 4. ročníku ZŠ*, Praha: SPN, 1987, 238 s.
- MATYSKOVÁ, V. *Didaktika výtvarné výchovy pro učitelství 1. stupně ZŠ*. Brno: UJEP, 1986.
- MAŇÁK, J. *Nárys didaktiky*. Brno: Masarykova univerzita, 1995.
- MŠMT. *Vzdělávací program Národní škola*. Praha: SPN, 1997.
- ROESLOVÁ, V. *Námět ve výtvarné výchově*. Praha: Sarah, 1995. 195 s. ISBN 80-902267-4-6
- ROESLOVÁ, V. *Techniky ve výtvarné výchově*. Praha: Sarah, 1996. ISBN 80-902267-3-7
- ROESLOVÁ, V. *Řady a projekty ve výtvarné výchově*. Praha: Sarah, 1997. 219 s. ISBN 80-902267-2-8
- ROESELOVÁ, V. *Linie, barva a tvar ve výtvarné výchově*. Praha: Sarah, 2004. 265 s. ISBN 80-902267-5-2
- SMITH, A. Charles. *Třída plná pohody*, Praha: Portál, 1994. 226 s. ISBN: 80-7178-602-0
- ŠIMANOVSKÝ, Z., MERTIN, V. *Hry pomáhající s problémy*, Portál, Praha 1996. ISBN: 80-7178-408-7
- LANGHAMMEROVÁ, J. *Lidové zvyky*, Praha 2004. 343 s. ISBN: 8071065250
- TEISSIG, K., HRDINA, I. *Základy kreslířských technik*, Praha: Mladá fronta, 1982. 151 s.
- TORRES, J. P. *Cézanne I*, Rebo 2005. ISBN: 9788072344901
- TOUFAR, P. *Český rok na vsi a ve městě, září-prosinec*, Třebíč: Akcent, 2004. 280 s. ISBN 80-7268-277-6
- TOUFAR, P. *Český rok na vsi a ve městě, leden-srpen*, Třebíč: Akcent, 2004. 305 s. ISBN 80-7268-276-8
- UŽDIL, J. *Výtvarný projev a jeho výchova*. Praha: SPN, 1974. 183 s.
- VALENTA, J. *Dramatická výchova a sociálně psychologický výcvik*. Praha: ISV, 1999. ISBN 80-85866-40-4.
- ZÍBRT, Č.: *Veselé chvíle v životě lidu českého*, Praha: Vyšehrad, 2006. 636 s. ISBN: 80-7021-624-7

7 SEZNAM OBRÁZKŮ

- Obrázek 2 - Děti přiřazují názvy stromů
- Obrázek 3 - Koláž z listů
- Obrázek 3 - Koláž z frotáže
- Obrázek 4 - Tisk z listů
- Obrázek 5 - Tisk z listů na textilní batiku
- Obrázek 6 - Kresba přírodním uhlím
- Obrázek 7 - Kresba tuší
- Obrázek 8 - Prostorový objekt ze silonek
- Obrázek 9 - Tisk z provázkové matrice
- Obrázek 10 - Provázková matrice
- Obrázek 11 - Jarní plastika
- Obrázek 12 - Linorytové matrice
- Obrázek 13 - Tisk z linorytu
- Obrázek 14 - Vosková rezerva
- Obrázek 15 - Tisk květem
- Obrázek 16 - Malba šiškou
- Obrázek 17 - Textilní koláž

Obrázky dokumentující pracovní postup v úkolech projektové řady:

- Podzimní strom
- Co skrývá list
- Tisk z listů
- Lineární studie stromu
- Variace na strom a sad
- Strom jako prostorový objekt
- Světlo zimního stromu
- Krajina na jaře
- List ve tmě
- Pupeny stromů
- Letní strom
- Malba šiškou
- Tisk květem

8 PŘÍLOHY

8.1.1 Pracovní list – podzim

Příjmení a jméno	<i>Pachek Do mini k</i>
Třída	<i>3</i>
Pracovní list	Podzim
Chodím do výtvarného kroužku	ANO NE

1. Jaké barvy můžeš vidět v podzimní přírodě?

žlutou, šedou, červenou, černou

2. Proveď tužkou frotáž mince, kterou máš v kapse. (pokud nemáš, tak jiného vhodného předmětu)

3. V kterém podzimním měsíci jsou stromy již zcela opadané?

listopad

4. Jak se jmenují provázky, které se napínají do tkalcovského stávku proto, abychom mohli začít tkát?

onoza

5. Který listnatý strom na podzim neopadává?

dub

6. Které roční období vystihuje tento strom? Napiš proč.

podzimní je to tak barevné

8.1.2 Pracovní list – zima

Příjmení a jméno	<i>Adamka Václav</i>
Třída	<i>4. třída</i>
Pracovní list	Zima
Chodím do výtvarného kroužku	ANO ☒ NE (zakroužkuj)

1. Jaké barvy můžeš vidět v zimní přírodě?
<i>bílá</i>
2. Co je to otisk?
<i>neumím</i>
3. Z čeho je sněhová vločka?
<i>z sneha</i>
4. Jakou výtvarnou technikou by se dala ztvárnit sněhová vločka?
<i>nakreslíme ji</i>
5. Který jehličnan si neozdobíš jako vánoční stromček?
<i>jilka</i>
6. V minulých hodinách výtvarného kroužku:
mě nejvíce zaujalo _____
se mi nejvíce podařilo _____
se mi nelíbilo _____
se mi nepovedlo _____
7. Co ti připomínají větve těchto stromů?
 <i>větve</i>

8.1.3 Pracovní list – jaro

Příjmení a jméno	<i>Klára Šimková</i>
Třída	<i>2.</i>
Pracovní list	Jaro
Chodím do výtvarného kroužku	☒ ANO ☒ NE (zakroužkuj)

1. Jaká barva převažuje v jarní přírodě?

zelená, žlutá

2. Jaká je úloha hmyzu na jaře?

hmyz se bobouškou opyluje květy

3. Co uvidíš na jaře na ovocném stromě dřív, list nebo květ?

květ

4. Názvy jarních měsíců se vztahují k tomu, co se v přírodě na jaře děje. Pokus se napsat, co si pod každým názvem představíš.

BŘEZEN *21. března je první jarní den, souměrnosti*

DUBEN *duby kvědou*

KVĚTEN *květy kvědou*

5. Dokážeš jednoduše popsat techniku linorytu?

vyřeme do lepu nožičkou

6. Která technika tě v minulých hodinách výtvarného kroužku zaujala nejvíc? (zakroužkuj)

Inkoustová rezerva

☒ Linoryt

Vosková rezerva

7. Co myslíš, patří tento obrázek k jaru? Vybarvi si ho a můžeš ho dokreslit?

ano

8.1.4 Pracovní list – léto

Příjmení a jméno	Jakub Lónalý
Třída	4
Pracovní list	Léto
Chodím do výtvarného kroužku	<u>ANO</u> NE

1. Jaké roční období je v přírodě nejbarevnější?	podzim a léto
2. Poznáš, o jaké šišky stromů se jedná? Přiřaď: smrk, borovice, modřín, jedle.	
   	
	borovice jedle smrk modřín
3. Proč se měsíce červen a červenec jmenují tak jak se jmenují?	protože se všechno červená
4. Která květenství letniček jsou vhodná pro otisk?	kopretina sedmikráska
5. V minulých hodinách výtvarného kroužku:	
mě nejvíce zaujalo	sisl květem
se mi nejvíce podařilo	malování ziskou
se mi nelíbilo	vše se mi líbilo
kterou techniku bych si vyzkoušel/a sám/a doma	linoryt

8.2.1 Fotodokumentace - podzim.

Obrázek 4 - Koláž z listů

Obrázek 3 - Koláž z frotáže

Obrázek 4 - Tisk z listů

*Obrázek 5 – Tisk z listů na
textilní batiku*

8.2.2 Fotodokumentace - zima

Obrázek 6 - Kresba přírodním uhlem

Obrázek 7 - Kresba tuší

Obrázek 8 - Prostorový objekt ze silonek

Obrázek 9 - Tisk z provázkové matrice

Obrázek 10 – Provázková matrice

8.2.3 Fotodokumentace - jaro

Obrázek 11 - Jarní plastika

Obrázek 12 – Linorytové matrice

Obrázek 13 – Tisk z linorytu

Obrázek 14 - Vosková rezerva

8.2.4 Fotodokumentace - léto

Obrázek 15 – Tisk květem

Obrázek 16 – Malba šiškou

Obrázek 17 – Textilní koláž